

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра економічної безпеки та фінансових розслідувань

БІЛИНСЬКИЙ ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

**Механізм фінансових розслідувань: сучасна практика та
перспективи розвитку в Україні / The mechanism of financial investigations:
modern practice and prospects of development in Ukraine**

спеціальність: 026 – Правоохоронна діяльність
магістерська програма – Економічна безпека та фінансові розслідування

Магістерська робота

Виконав студент групи
ПДЕБм-21
В.В. Білинський

Науковий керівник:
к.е.н., доцент О.М. Карапетян

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н.Б. Москалюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Фінансові розслідування як передумова забезпечення економічної безпеки України.....7

1.2. Закономірності корупційних злочинів, інструменти та способи відмивання корупційних доходів.....16

Висновки до розділу 1.....21

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ПРОЦЕДУРА ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

2.1. Ретроспективний аналіз економічних злочинів.....22

2.2. Аналітичний інструментарій фінансових розслідувань.....32

2.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та експертиз.....47

Висновки до розділу 2.....69

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ ТА ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

3.1. Злочинні технології та схеми збагачення з використанням криптовалют та перспективи фінансових розслідувань у цій сфері.....70

3.2. Напрями покращення інституційно-організаційного забезпечення та стратегічні вектори побудови ефективної системи фінансових розслідувань.....76

Висновки до розділу 3.....98

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ 100

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....105

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула особливої значущості для України протягом останнього десятиліття, оскільки криміналізація економіки стала однією з ключових загроз для економічної безпеки нашої держави. Суспільна небезпечність цього явища останнім часом виявляється в нових аспектах. Ще декілька років тому більшість злочинів зазначеної категорії вчиняли з метою подальшого використання отриманих доходів у підприємницькій та іншій економічній діяльності для одержання прибутку. Згодом грошові кошти або інше майно, які мали злочинне походження, почали також використовувати для фінансування тероризму, незаконного обігу зброї, організації вбивств на замовлення, фінансування маргінальних груп сепаратистського спрямування та інших злочинів. Масштаби легалізованого (відмитого) капіталу нині є настільки значними, що йдеться про загрозу для стабільності всієї міжнародної фінансової системи. Попри складні політичні й економічні умови, уже три роки поспіль Україна наполегливо продовжує вживати посилені заходи щодо розвитку та вдосконалення системи проведення фінансових розслідувань відповідно до міжнародних стандартів. У процесі кримінального переслідування осіб, які вчинили злочин, правоохоронці зазвичай прагнуть встановити винних і покарати їх шляхом ув'язнення. Однак злочини, які мають корисливу складову, відрізняються від низки інших видів злочинів тим, що основним мотивом їх учинення є особисте збагачення. Особи, винні в учиненні таких злочинів, цілком готові до ув'язнення, якщо після звільнення на них чекатимуть їхні незаконно отримані статки, якими вони зможуть вільно скористатися. Передумовою ефективного фінансового розслідування є позбавлення злочинців стимулу вчиняти корисливі фінансові злочини. У центрі уваги правоохоронних органів має бути не лише покарання винних, а й виявлення та розшук доходів, отриманих злочинним шляхом. Таким чином, пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів, які

спеціалізуються на фінансових розслідуваннях, є пошук можливостей повернути незаконно отримані активи. Це дасть змогу ефективно позбавити винних у вчиненні таких злочинів їхніх незаконних статків та слугуватиме вагомим фактором стримування для потенційних злочинців. Крім того, повернення викрадених активів, зокрема отриманих унаслідок учинення корупційних правопорушень, зрештою сприятиме загальному економічному розвитку країни, оскільки їх може бути використано для інвестування в базові соціальні послуги й проекти.

Наукове підґрунтя проблеми ефективного проведення фінансових розслідувань закладено визначними зарубіжними та вітчизняними вченими. Різні його аспекти досліджені у роботах українських вчених та законотворців, зокрема, у працях: А. Бузницького, О. Дрозда, Д. Сушко, А. Тітко, В. Чернея, С. Шепетько та ін.

Серед західних вчених основними напрямками наукового пошуку у даній сфері є розробка економічної теорії злочинів, в тому числі економіки відмивання злочинних доходів, економічного аналізу правоохоронної діяльності (Дж. Бьюкенен, Г. Беккер, Д. Стінглер, А. Ерліх та ін.). Механізм фінансових розслідувань розкрито у працях Р. Барро, Дж. Кейнса, А. Лернера, А. Сміта, Дж. Стігліца, П. Харрода.

Незважаючи на велику увагу, що приділяється проблематиці підвищення ефективності проведення фінансових розслідувань, питання розподілу повноважень між фіскальними та контролюючими органами з боротьби з податковими правопорушеннями рідко розглядається комплексно з урахуванням досвіду розвинених держав світу в контексті визначення перспектив розвитку.

Метою магістерської роботи є критичне вивчення та систематизація теоретичних засад, аналіз практики проведення фінансових розслідувань, оптимізації щодо підвищення ефективності функціонування в контексті вивчення та імплементації зарубіжного досвіду.

Об'єктом дослідження є механізм фінансових розслідувань економічної

злочинності.

Предметом дослідження є сукупність організаційних та економічних відносин, пов'язаних із застосуванням механізму фінансових розслідувань.

Методи та методологічні основи дослідження. В ході дослідження використано системний підхід до вивчення поставлених задач, застосовуються методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також такі прийоми дослідження, як групування, деталізація, порівняння, економіко-статистичні методи. Одним з ключових приватних методів дослідження виступає аналіз і узагальнення практичної діяльності з дослідження фінансової інформації при боротьбі з економічною злочинністю.

Теоретико-методологічну базу дослідження складала робота вітчизняних та зарубіжних учених у галузі фінансового контролю, економічної безпеки, економічної аналітики, криміналістики, кримінології.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та інші нормативно-правові акти, ухвалені відповідними органами державної влади України, аналітичні матеріали і звіти Державної служби фінансового моніторингу.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у комплексному дослідженні проблем розслідування та протидії економічним злочинам, поглибленні підходів та систематизації теоретичних положень щодо організаційного, інституційного та фінансово-правового забезпечення процесу фінансових розслідувань з метою забезпечення економічної безпеки.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані у магістерській роботі пропозиції щодо застосування механізму фінансових розслідувань в діяльності правоохоронних органів дозволять підвищити їх ефективність в сфері протидії організованій злочинності.

Структура роботи. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Концептуальні засади фінансових розслідувань в правоохоронній діяльності» розкрито фінансові розслідування як передумову забезпечення економічної безпеки України.

У другому розділі «Практичні аспекти, інструментарій та процедура фінансових розслідувань у сучасній національній практиці» всебічно проаналізовано практичні аспекти фінансових розслідувань, інструментарій та методики їх проведення.

В третьому розділі «Стратегічні вектори та цільові орієнтири фінансових розслідувань економічних злочинів» обґрунтовано низку прикладних пропозицій щодо підвищення рівня покращення інституційно-організаційного забезпечення та стратегічні вектори побудови ефективної системи фінансових розслідувань.

Основний зміст магістерської роботи викладено на 104 сторінках. Робота містить 3 аналітичні таблиці та 9 рисунків. Список використаних джерел складається із 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Фінансові розслідування як передумова забезпечення економічної безпеки України

Економічна безпека держави є невід'ємною складовою її національної безпеки та перебуває в тісному взаємозв'язку з усіма економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. Вона сприяє створенню соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечує зростання рівня життя й добробуту населення, відіграє ключову роль у провадженні ефективної економічної політики в державі, слугуючи гарантом соціальної стабільності в суспільстві та передумовою фінансового розвитку країни, її становлення на міжнародній арені як конкурентоспроможного й інвестиційно привабливого суб'єкта. Відповідно до Концепції економічної безпеки України, економічна безпека – це спроможність національної економіки вільно й незалежно розвиватися, утримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, мати достатній оборонний потенціал країни за будь-яких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, а також здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Ієрархічна структура системи економічної безпеки виглядає наступним чином, що видно із рисунку 1.1.

Складовими економічної безпеки є фінансова, енергетична, продовольча, аграрна, демографічна та інші види безпеки. Зазначені складові тісно пов'язані між собою та доповнюють одна одну. Наприклад, не може бути продовольчої безпеки без стійкого забезпечення держави фінансовими ресурсами, водночас не може йтися про продовольчу або фінансову безпеку, якщо не забезпечено енергетичну складову.

Рис. 1.1. Ієрархія зовнішніх і внутрішніх компонентів системи економічної безпеки [6]

Нині виокремлюють значну кількість загроз національній безпеці держави особливо в сфері фінансової безпеки, а саме: недосконалість бюджетної політики та нецільове використання коштів бюджету; переважно фіскальний характер системи оподаткування; значні розміри державного й гарантованого державою боргу, проблеми з його обслуговуванням; різкі зміни рівня цін і курсу національної валюти; невисокий рівень капіталізації банківської системи, невеликі обсяги довгострокового банківського кредитування та завищений рівень відсоткових ставок за кредитами, що також пов'язано зі створенням протидії загрозам – ризикам неповернення кредитів; неспроможність банків до акумулювання коштів і довгострокового кредитування; криміналізація та масштабний відтік капіталу в тіньовий сектор і за кордон тощо (рис.1.2.).

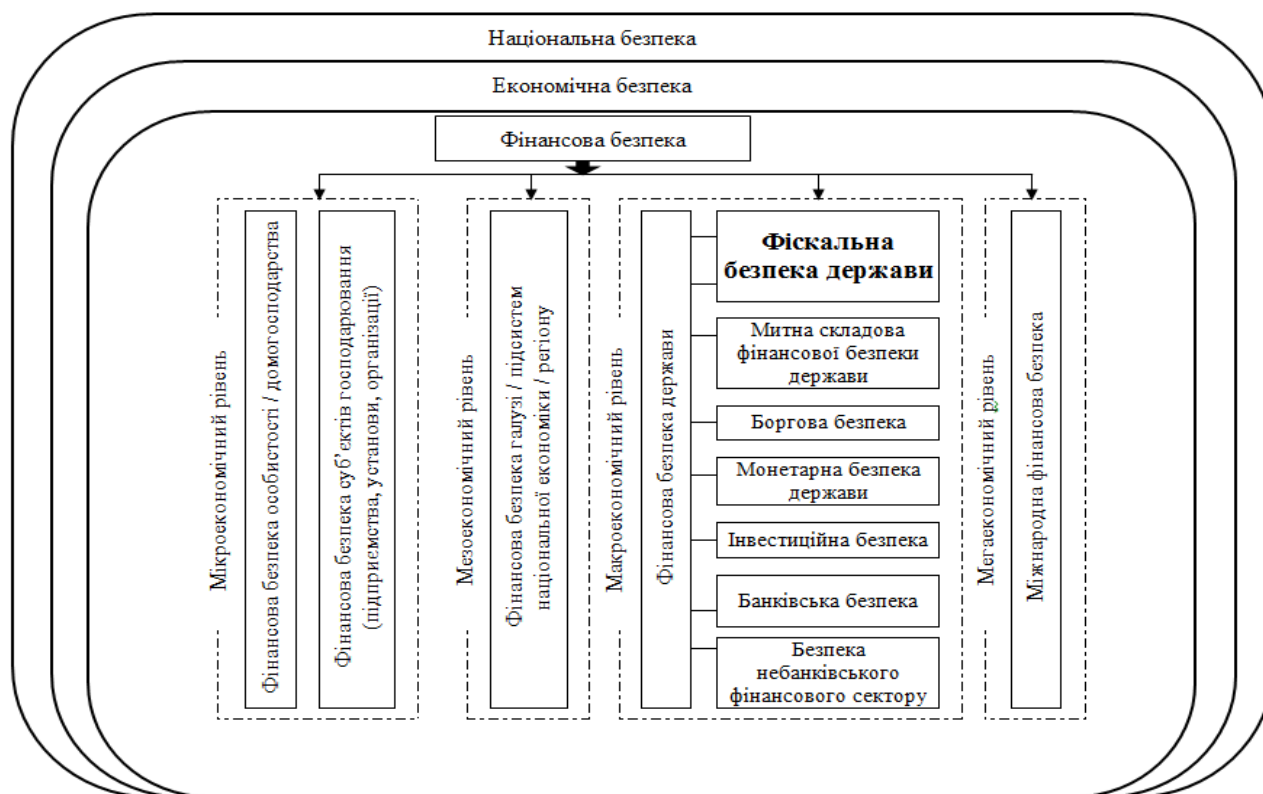

Рис. 1.2. Місце і склад фінансової безпеки в системі національної безпеки держави [2]

Також загрозу для економічної безпеки України становлять обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; суттєва залежність від експортно-імпоротної діяльності; погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунку поточних операцій; значна залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави; нестабільність і недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері; нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків і відтік капіталу за кордон; відтік капіталу за кордон унаслідок погіршення інвестиційного клімату; низький рівень бюджетної дисципліни й незбалансованість бюджетної системи; збільшення обсягу державного боргу; недостатній рівень золотовалютних резервів; значний рівень доларизації економіки; істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не зумовлені дією макроекономічних факторів; недостатній розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав

власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку; недостатній рівень капіталізації фінансової системи. Економічна злочинність в Україні й окремі її види характеризуються постійним зростанням рівня латентності, поширенням та вдосконаленням тіньових схем зловживань з бюджетними коштами, проявів кримінальної корупції з боку службових осіб органів державної влади та управління в межах реалізації ними своїх повноважень тощо. У зв'язку з активним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, проникненням у національній економіці транснаціональної злочинності, проблема запобігання та протидії економічній злочинності набуває глобального характеру. Становлячи систему загроз для фінансових ринків, зокрема національних, економічна злочинність стає проблемою національної економічної безпеки. Криміналізація економічних відносин постає як одна з основних загроз економічній безпеці України. Ефективна діяльність правоохоронної системи – це ключовий фактор, спрямований на нейтралізацію цієї загрози. Сучасні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні пов'язані з вкрай високою активністю організованої злочинності. У зв'язку з прискореним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, проникненням у національній економіці транснаціональної злочинності, проблема запобігання та протидії економічній злочинності набуває глобального характеру [11]. Адже економічне зростання сучасного суспільства нерозривно пов'язане із запобіганням різноманітним загрозам, які особливо набувають поширення в період реформування економічної системи. З метою виявлення та розслідування економічних злочинів постає необхідність у всебічному й структурованому дослідженні деструктивних процесів, які виникають у сфері економічної діяльності під впливом кримінальних правопорушень. Зазначене дасть змогу ефективно протидіяти загрозам у фінансово-економічній сфері. Ефективним засобом у виконанні окреслених завдань є інститут фінансових розслідувань, який посідає одне з чільних місць у системі протидії економічній злочинності та

забезпеченні економічної безпеки. Фінансові розслідування як певний механізм аналітичного забезпечення економічної безпеки використовують у системі заходів економічної політики, контролю, правоохоронних механізмів. Термін «фінансові розслідування» активно вживають міжнародні організації, створені для боротьби з відмиванням коштів, серед яких FATF, CFATF тощо. Крім того, у розвинених країнах звичною практикою є обов'язкове проведення фінансового розслідування паралельно, наприклад, із документуванням діяльності злочинних угруповань зі збуту наркотичних засобів (США). Це і норма, і алгоритм дій. Ідеться, зокрема, про посадові злочини, які належать до корупційних правопорушень, тим більше у сфері господарської діяльності. У загальному значенні фінансові розслідування тлумачать як збирання, закріплення, усебічний розгляд, вивчення фінансової звітності та відстеження фінансових операцій, що спрямовані на виявлення протиправних діянь, пов'язаних з отриманням, використанням або розподілом фінансових ресурсів, наприклад, підробка цінних паперів або грошей, відмивання грошей, шахрайство з кредитними картками, порушення податкового законодавства тощо. Детально тлумачення змісту та особливостей фінансових розслідувань наведено у Звіті FATF (ФАТФ) «Керівництво ФАТФ з фінансових розслідувань: оперативні питання» (2012), де зазначено, що фінансове розслідування містить збирання, зіставлення та аналіз усієї наявної інформації з метою сприяння кримінальному переслідуванню та позбавлення злочинців їх доходів та засобів вчинення злочину [13]. Зазвичай злочинці надають перевагу збереженню певного рівня контролю над своїми активами, унаслідок чого залишається паперовий слід, який дає змогу виявити порушника. Паперовий слід також може вказати й на інших порушників і місця, де наявні засоби вчинення злочину або інші речові докази. Тому якісні фінансові розслідування і доступ до фінансової та іншої інформації є життєво необхідними для ефективної боротьби зі злочинними порушеннями, які створюють загрозу економічній безпеці держави. Такі розслідування зазвичай зумовлюють виявлення інших, раніше невідомих злочинів, а також активів, здобутих

злочинним шляхом. Головною метою фінансового розслідування є виявлення та документування фактів руху грошових коштів під час здійснення злочинної діяльності, зв'язків між джерелами походження грошових коштів і тим, коли вони були одержані та де зберігаються, що може стати доказом та джерелом інформації про злочинну діяльність.

Основні завдання щодо здійснення фінансових розслідувань відображені у рисунку 1.3.

Рис. 1.3. Цільові орієнтири та завдання проведення фінансових розслідувань [3]

Виявлення, вивчення та фіксація ознак загроз економічній безпеці, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між факторами й

причинами, що їх зумовили, і є основною задачею фінансового розслідування. Адже лише після того, як за результатами цього розслідування буде встановлено загрози й ризики, їх причини, з'явиться можливість прийняти адекватне управлінське рішення щодо боротьби з економічною злочинністю та забезпечення економічної безпеки.

Фінансові розслідування можуть бути засобом виявлення предикатних злочинів, які були невідомі раніше, та дає змогу виявити інших причетних осіб і групи. Тобто надзвичайно важливо максимально використовувати можливості фінансової розвідки протягом усього періоду проведення фінансового розслідування [23]. Це зумовлює необхідність поширення фінансової інформації між усіма правоохоронними та іншими компетентними органами відповідно до чинного законодавства та має бути спрямоване на одержання результату. Організація економічних знань, переведення суб'єктів, що використовують фінансову інформацію в боротьбі зі злочинністю, на єдину методологічну основу, розроблення спеціальних прикладних методик і фіксація фінансової складової окремих видів злочинів, представлення цих методик як загальних алгоритмів дій є найважливішими кроками щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи. Для ефективного виявлення та розслідування економічних злочинів необхідним є спеціалізований аналіз фінансової інформації, що здійснюється за особливою методикою, яка в розвинених країнах отримала назву «фінансові розслідування» [23]. Проте роль і завдання фінансових розслідувань істотно різняться залежно від досліджуваного виду злочинної діяльності. Так, під час боротьби з проявами економічної злочинності й виявлення фактів фінансування тероризму або екстремістської діяльності на основі аналізу фінансової інформації, наявної в обліку банків, що обслуговують кримінальні розрахунки, а також невідповідностей у фінансових і товарних потоках господарюючих суб'єктів можна визначити схеми руху фінансових ресурсів організованої злочинності. Необхідно зазначити, що тут фінансові розслідування є особливо залежними від оперативної та слідчої інформації, а також використання баз даних, що

містять фінансову інформацію. Без активного використання зазначених джерел виявлення руху доходів, одержаних злочинним шляхом, буде неефективним.

Однак фінансові розслідування є надзвичайно складним видом дослідження. По-перше, їх здійснення потребує багаторічного досвіду роботи з фінансовою сферою. По-друге, самотійними зусиллями жодне відомство не в змозі охопити широкий спектр інформації, необхідної для відстеження всіх фінансових операцій. По-третє, масштабність, різноманітність і мінливість фінансового сектору зумовлюють ускладнення фінансових розслідувань. До предмета фінансових розслідувань як особливого виду аналізу належить фінансова складова злочинної діяльності. Саме вивчення фінансової складової на основі відповідної методики, технології та організації праці може суттєво допомогти правоохоронним органам під час виявлення та розслідування практично будь-якого злочину, пов'язаного з рухом фінансових ресурсів і слідами у вигляді фінансової інформації. Нині фінансові розслідування можуть проводити як уповноважені державні органи, так і приватні організації. Тобто суб'єктами фінансових розслідувань є як представники органів державної влади, так і суб'єкти приватного сектору економіки, зокрема консалтингові компанії. Досить поширеною є така послуга, як форензик, тобто виявлення та зменшення ризиків виникнення шахрайства, незаконних дій та неетичної поведінки у сфері господарської діяльності [21]. Причому оцінюються фінансові втрати, що виникають унаслідок незаконного привласнення та розтрати активів, не вигідних для компанії закупівель і продажів, а також інших фінансових зловживань – з боку контрагентів, керівництва чи працівників, що мають безпосередній негативний вплив на баланс доходів і витрат суб'єкта господарювання. Тобто на корпоративному рівні фінансові розслідування мають чітку прикладну задачу – виявлення фактів шахрайства як серед контрагентів, так і серед працівників організації, оскільки вони можуть спричинити суттєві фінансові втрати, завдати шкоди репутації компанії та порушити економічну безпеку господарюючого суб'єкта. У багатьох західних

фірмах під час проведення фінансових розслідувань, серед іншого, здійснюють аудит комп'ютерних систем і забезпечення інформаційної безпеки.

У сучасному суспільстві проведення фінансових розслідувань на державному рівні є одним із найважливіших завдань, які постають перед будь-якою країною, оскільки розвиток технологій призвів до того, що організація потоків грошових коштів може бути налагоджена в будь-якому місці світу за наявності комп'ютера та Інтернету. Основним завданням державних органів, які займаються фінансовими розслідуваннями, є забезпечення економічної безпеки держави, профілактика, виявлення й попередження злочинів та адміністративних правопорушень, учинених в економічній сфері, у тому числі корупційних правопорушень, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо [21]. Отже, фінансові розслідування – це засоби виявлення та попередження різноманітних зловживань, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, шахрайством, корупційними проявами тощо. Метою застосування фінансових розслідувань є протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також незаконному виведенню грошових коштів за межі країни, що негативно позначається на економіці та порушує економічну безпеку держави.

Обґрунтовуючи міждисциплінарний характер фінансових розслідувань, К. А. Кондратьєва та А. Р. Горюнов розкривають такі їхні аспекти:

– економічний – виявлення економічного механізму вчинення порушень, оцінка шкоди наслідків конкретного порушення, розроблення рекомендацій для усунення економічних причин порушень;

– юридичний – кваліфікація конкретного порушення, вивчення законодавства щодо уникнення відповідальності за вчинення порушень тощо;

– криміналістичний – процес збору, закріплення та вивчення матеріалів (доказів порушень), методологія та методика збору, закріплення й вивчення матеріалів (доказів порушення);

– кримінологічний і психологічний – виявлення психологічних особливостей осіб, які вчинили порушення у фінансовій сфері, розроблення відповідних заходів профілактики порушень.

Таким чином, фінансові розслідування як практична діяльність – це дослідження фінансової інформації з метою виявлення та розслідування злочинів, що мають фінансову складову. Фінансові розслідування як сфера наукового знання – це вивчення закономірностей формування фінансової інформації про злочинну діяльність [34].

Вважаємо, що механізм фінансових розслідувань доцільно розглядати як сукупність прийомів, способів, методів та організаційних форм, що забезпечують діяльність спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів з дослідження фінансової інформації з метою виявлення та розслідування злочинів

1.2. Закономірності корупційних злочинів, інструменти та способи відмивання корупційних доходів

Актуалізація питання щодо протидії корупції відповідає запитам сучасних реалій України. Світовий досвід засвідчує, що рівень корупції завжди зростає тоді, коли держава перебуває на етапі реформування. Тому корупція в Україні, її масштаби, специфіка й динаміка – це наслідок загальних політичних, соціальних і економічних проблем нашої держави, розв'язання яких для України є надзвичайно важливою та складною справою. Небачений рівень, якого сягнула корупція, загрожує національній безпеці та конституційному ладу держави. Корупція є небезпечним суспільним явищем для будь-якої держави. Відмивання корупційних доходів має трансграничний характер, коли початок злочину може брати місце в одній країні, а його завершення в іншій. Тому походження корупційних доходів, що використовуються для відмивання,

може відбуватися як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел. Найпоширенішими видами корупційних злочинів є: хабарництво, розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем. Найбільш вразливою залишається сфера державних закупівель (ідеться про хабарництво за перемогу в тендерах, розкрадання бюджетних коштів шляхом підписання посадовими особами фіктивних актів, надання переваг афілійованим особам через необґрунтоване відхилення конкурентних заявок для інших потенційних постачальників). Також поширеним корупційним явищем є так звана торгівля службовими повноваженнями, тобто використання посадовими особами службового становища задля отримання економічної вигоди.

В ході проведення дослідження виявлено, що основними інструментами відмивання злочинних доходів є:

- фіктивні послуги;
- використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг;
- передплата за товари і послуги підконтрольним особам з подальшою непоставкою/невиконанням;
- заниження вартості товарів державною компанією при реалізації при реалізації компаніям-посередниками для акумуляування прибутків;
- укладання завідомо неправомірних угод по придбанню продукції за цінами, встановленими для соціальних потреб, з подальшою її реалізацією;
- використання підприємств з ознаками фіктивності; «торгівля» державними послугами з видачі/оформлення дозвільних документів;
- використання банківських рахунків, відкритих за межами України; відхилення конкурентних заяв на участь в тендерах на користь підконтрольних компаній, що пропонують значно вищі ціни [45].

Кошти, одержані від реалізації корупційних схем, надалі вкладають у бізнес, використовують на придбання елітного житла, елітних автомобілів, яхт, дорогоцінних металів і каміння, антикваріату, цінних паперів, організації вишуканого відпочинку тощо. Нині створення цілісної системи заходів і засобів щодо протидії корупції є найактуальнішим питанням для України, адже постає передумовою розбудови ефективної держави. Міжнародний досвід доводить, що боротьба з корупцією є успішною лише за умов комплексного підходу, наявності чітких пріоритетів, коли вона охоплює якнайбільше сфер життєдіяльності держави та перебуває в центрі уваги як влади, так і громадськості. Упродовж останніх років в Україні у сфері протидії корупції зроблено чимало – прийнято спеціальний антикорупційний закон та низку інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено Концепцію боротьби з корупцією та спеціальну антикорупційну програму, запроваджено систематичне проведення на найвищому рівні заходів за участі керівників правоохоронних та інших державних органів з питань протидії корупції тощо. Ідеться, зокрема, про такі закони України, спрямовані на боротьбу з корупцією: «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів», «Про прокуратуру», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки та корупційні злочини (закон про заочне засудження)», «Про внесення змін до деяких законів України у сфері державних закупівель щодо приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами та вжиття заходів з подолання корупції». Ефективна боротьба з корупцією можлива за умови консолідації зусиль усіх правоохоронних органів, що є важливою

складовою боротьби зі злочинністю загалом, оскільки дає змогу поєднати зусилля державних органів і налагодити координацію між ними для досягнення найбільш дієвих результатів. Ключова роль у консолідації зусиль щодо боротьби з корупцією належить саме координації діяльності Державної служби фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг) України та правоохоронних органів [65]. Спільні цілі та завдання полягають у забезпеченні злагоджених, цілеспрямованих дій, зміцненні законності й підвищенні ефективності виконання завдань усіх учасників національної системи протидії відмивання (легалізації) доходів, отриманих унаслідок корупційних схем.

Державна служба фінансового моніторингу України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [30].

Держфінмоніторинг створений та розпочав свою діяльність у 2002 році у складі Міністерства фінансів України у статусі Державного департаменту фінансового моніторингу. З 2005 року відповідно до Закону України Держфінмоніторинг набув статусу центрального органу виконавчої влади.

У своїй діяльності Держфінмоніторинг керується Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та використовує міжнародні стандарти, які спрямовані на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

На Держфінмоніторинг покладаються такі основні завдання:

- реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення;
- забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- проведення національної оцінки ризиків;
- налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- забезпечення в установленому порядку представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [30].

Національна система протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом складається з двох рівнів: державного (суб'єкти державного фінансового моніторингу) та первинного (суб'єкти первинного фінансового моніторингу).

Висновки до розділу 1

На основі проведеного у першому розділі теоретико-концептуального дослідження фінансових розслідувань у правоохоронній діяльності можна зробити такі висновки та узагальнення:

По-перше, з'ясовано, що економічна безпека держави є невід'ємною складовою її національної безпеки та перебуває в тісному взаємозв'язку з усіма економічними процесами, що відбуваються в суспільстві. Вона сприяє створенню соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечує зростання рівня життя й добробуту населення, відіграє ключову роль у провадженні ефективної економічної політики.

По-друге, досліджено, що економічна злочинність в Україні й окремі її види характеризуються постійним зростанням рівня латентності, поширенням та вдосконаленням тіньових схем зловживань з бюджетними коштами, проявів кримінальної корупції з боку службових осіб органів державної влади та управління в межах реалізації ними своїх повноважень тощо.

По-третє, з'ясовано, що типове фінансове розслідування містить збирання, зіставлення та аналіз усієї наявної інформації з метою сприяння кримінальному переслідуванню та позбавлення злочинців їх доходів та засобів вчинення злочину. Зазвичай злочинці надають перевагу збереженню певного рівня контролю над своїми активами, унаслідок чого залишається паперовий слід, який дає змогу виявити порушника.

По-четверте, найпоширенішими видами корупційних злочинів є: хабарництво, розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем. Найбільш вразливою залишається сфера державних закупівель (ідеться про хабарництво за перемогу в тендерах, розкрадання бюджетних коштів шляхом підписання посадовими особами фіктивних актів, надання переваг афілійованим особам через необґрунтоване відхилення конкурентних заявок для інших потенційних постачальників).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ПРОЦЕДУРА ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

2.1. Ретроспективний аналіз економічних злочинів

Статистичне обчислення офіційних даних правоохоронних органів України по кількість виявлених злочинів дозволяє виділити динамічні ряди економічних злочинів:

– 1991–1998 роки – стрімке зростання абсолютного показника економічних злочинів до пікового значення у 65,3 тис. (найбільший стрибок 1994-1995 з 46,8 до 60,8 тис.). Одним із найбільш криміналізованих у цей період виявився фінансовий сектор економіки з високою концентрацією злочинних схем з використанням трастових фондів та фінансових пірамід, побудованих за прикладом так званих пірамід Понзі – схем, що полягають в ошукуванні вкладників шляхом обіцянки виплат надзвичайно високих дивідендів, при цьому вони здійснюються не за рахунок отримання прибутків по інвестиціях, а за рахунок нових внесків. До таких пірамід належали Український Дім Селенга, Елайс, «МММ» Сергія Мавроді. У цей період активізується банківська діяльність, але безготівкові розрахунки обмежені, тому все ще характерною є контрабанда валюти. Слабкість банківської системи обумовила розкрадання кредитних ресурсів комерційних банків. Період став тригером для розвитку симбіотичних форм організованої загальнокримінальної та економічної злочинності, про що свідчить використання «силових» сценаріїв контролю підприємств, а також використання «білих» комерційців у схемах незаконної приватизації [5].

– 1999–2002 роки – стрімке зниження до рекордної малої кількості економічних злочинів у 32,2 тис. (більш, ніж у два рази). Найбільш типовими у цей час були податкові злочини, розкрадання бюджетних коштів. З'являються

передумови для інфільтрації нелегітимно накопиченого капіталу у легальний бізнес.

– 2003–2005 роки – додатна динаміка до 45,1 тис. економічних злочинів. Показники цього періоду відображають пік незаконних приватизаційних процесів як за кількістю вчинюваних злочинів, так і за завданими збитками. Генеральна прокуратура України своєю постановою від 6 лютого 2006 порушила кримінальні справи за фактами зловживання посадовими особами Фонду державного майна України службовим становищем при продажу 50% плюс 1 акції ВАТ «Нікопольський завод феросплавів» у 2003 році і 93,02% пакету акцій ВАТ «Криворіжсталь» у 2004 році [9].

У червні 2004 року 93% акцій «Криворіжсталь», найбільшого металургійного підприємства України, було продано консорціуму компаній «Інвестиційно-металургійний союз» за 800 млн дол. У квітні 2005 року Господарський суд Києва визнав продаж незаконним і повернув меткомбінат державі. Через півроку, у жовтні 2005, було проведено новий конкурс, переможцем якого стала Mittal Steel, як заплатила за 93% акцій підприємства 4,8 млрд дол., що у шість разів перевищило ціну продажу 2004 року.

– 2006–2009 роки – лінія тренду показує незначне зменшення до 36,6 тис. економічних злочинів у 2009 році. Найбільш резонансними впродовж цих років стали фінансові шахрайства у сфері будівництва житлової нерухомості, до прикладу «афера», що здійснювалася шляхом укладання з громадянами договорів з інвестиційнобудівельною компанією «Еліта-Центр» про пайову участь у будівництві будинків в різних районах Києва. У результаті злочинці заволоділи коштами у розмірі понад 400 млн грн. та завдали шкоди понад 1,5 тис. потерпілих.

Важливою тенденцією кримінальної практики було збільшення кіберзлочинів в економічній сфері з використанням електронних засобів доступу (кардинг). Етап характеризувався також зростанням зловживань у сфері інтелектуальної власності (контрафакту).

– 2010–2016 роки – період складний для статистичного аналізу, оскільки з 2010 року в офіційних даних не подається окремої категорії «злочини у сфері економіки», як це було раніше; а у зв'язку із набранням сили нового КПК України у 2012 році не уявляється можливим співставляти попередні дані із наступними. У зв'язку з цим проблематичним є виявлення впливу на стан економічної злочинності гуманізації кримінального законодавства у 2011 році, яким було декриміналізовано частину злочину господарської спрямованості та змінено санкції [5].

Візьмемо до уваги тренди злочинів у сфері господарської діяльності: 2010 р. – 8601, 2011 р. – 10246 (+19%), 2013 р. – 11104 (+8% відносно 2011 року), 2014 р. – 8418 (–24% відносно 2013 року), 2015 р. – 7631 злочин; привласнення, розтрата майна шляхом зловживання службовим становищем: 2010 р. – 8240, 2011р. – 7977 (–3%), 2013 р. – 13193 (+65% відносно 2011 року), 2014 р. – 10397 (–21% відносно 2013 року), 2015 р. – 10211 злочинів [6].

З 2016 року у вільному доступі з'явилась статистичні інформація Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності [11]. Зокрема, згідно звіту у період січень-серпень 2016 року було обліковано 36198 злочинів на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності. В цілому лінії тренду свідчать про збільшення кількості окремо взятих злочинів економічної спрямованості до 2013 року та поступове зменшення у наступні роки. Вочевидь ці дані відображають не стільки зміни криміногенної ситуації, скільки активність та результативність діяльності державних інституцій, відповідальних за протидію економічним злочинам. До таких належать Національна поліція, СБУ, НАБУ, Держфінансова служба. Враховуючи незадовільну роботу одних, транзитивність реформування інших та період «акліматизації» новостворених, тенденції латентизації злочинності, вірогідним є фактичне ускладнення криміногенної ситуації у сфері економіки. Про ступінь загрози кримінологічній безпеці економіки свідчать опосередковані відомості. Як відомо, у кризові перехідні злочинність

інтенсифікується. Остання хвиля світової кризи показала, що багато учасників ринку, у тому числі загальносвітового, включаючи і тих, хто дорожив діловою репутацією і нещодавно належав до числа найбільш респектабельних, виявляють готовність використовувати субкримінальні або навіть кримінальні практики. Серед них: безпрецедентне корумпування високопоставлених чиновників країн з метою отримання економічних преференцій або незаконної участі у конкурсах державних закупівель; фальсифікація податкової звітності чи псевдо- експортно-імпортні операції з метою переведення капіталу в офшорні юрисдикції; інсайдерська торгівля на глобальних ринках віртуальними, нічим не підкріпленими цінними паперами та ін. В контексті України вірогідність ускладнення криміногенної ситуації в економічній сфері посилюється підкупо-продажністю управлінської ланки сфери господарювання, відтоком тіньово-кримінальних капіталів з України з метою їх відмивання тощо. Знаковою бачиться економічна криза в Україні, що виникла на фоні соціальнополітичного напруження та військового конфлікту на Сході. Досить високою є концентрація тіньової економіки – 45% (за оцінками Міністерства економічного розвитку та торгівлі). За різними даними обсяг тіньової економіки в Україні становить від 30% до 45% від величини ВВП, рівень збіднення населення тільки у 2016 році зріс майже на 20%, а, згідно статистики ООН, за межею бідності в Україні перебувають 78% населення. Все це призводить до збільшення криміногенного потенціалу держави і зростання масштабів злочинності загалом і у сфері економіки зокрема. На відміну від корисливої злочинності загально-кримінального профілю, економічна злочинність визначається як вибуховий вид злочинності, оскільки їй властива мінливість, де спостерігається певна залежність економічної злочинності від суспільної формації держави. Дослідження сучасного стану злочинів у сфері економіки дозволить впорядкувати та зробити науковообґрунтованим прийняття політичних та управлінських рішень щодо вжиття відповідних заходів превентивного характеру з метою забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку економіки.

На рис.1 представлено найбільш поширені та найменш результативні і ефективні під час розслідувань правоохоронними органами злочини.

Отже, перше місце займають злочини проти власності і саме ця категорія кримінальних правопорушень очолює топ-список злочинних діянь, вчинених на території України, оскільки їх кількість постійно зростає, займаючи вже майже 70% від усіх видів злочинів. У 2017 році було обліковано 335 910 кримінальних правопорушень проти власності, що дещо менше ніж минулого року (у 2016 році – 405 549), ця цифра є більшою майже на 15% ніж за попередні роки (у 2013 році – 334 821, у 2010 році – 318 216, а у 2009 році – 242 766). Це враховуючі те, що до даних цифр не включені статистичні дані про злочини,

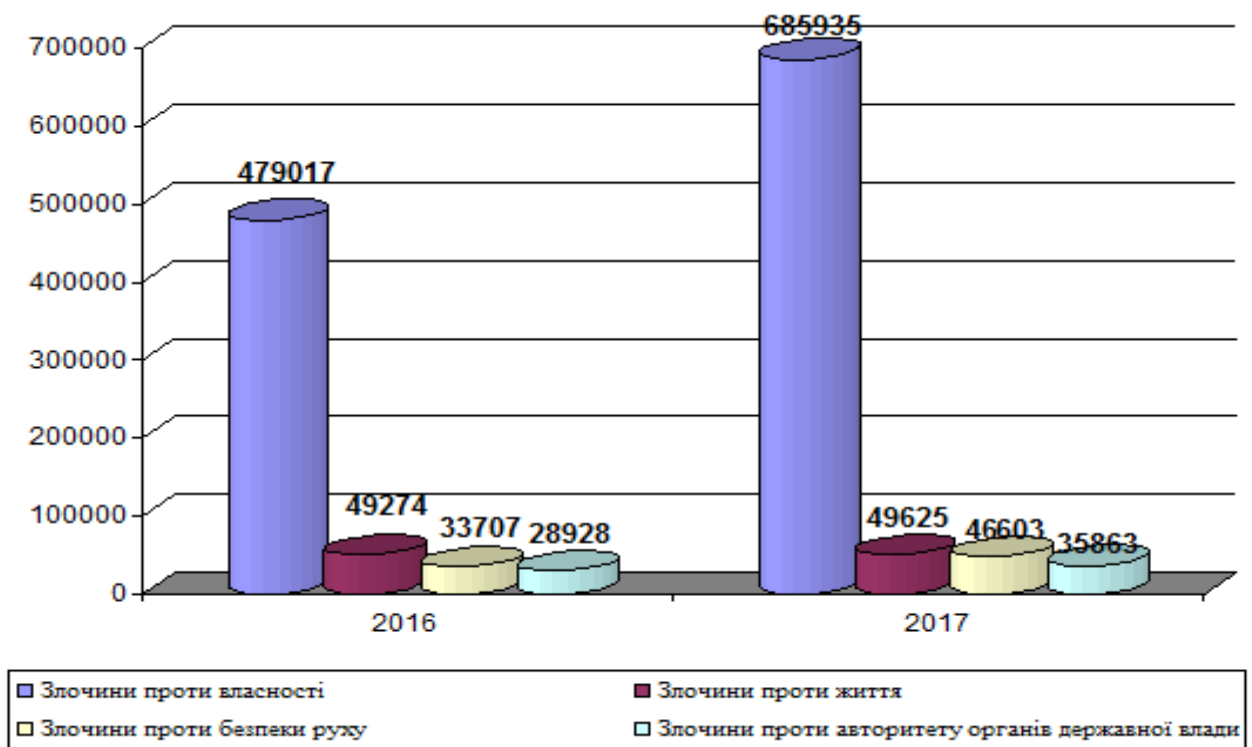

Рис .2.1. Динаміка загальних кримінальних правопорушень за 2016 рік [

вчинені на окупованих територіях нашої країни. Найбільш вразливими в 2017 році до вчинення злочинів даної категорії виявились м. Київ (45 767), Дніпропетровська (29 362), Харківська (24 239), Запорізька (23 981), Одеська (21 104), та Львівська (18 494) області. Особливу увагу звертає на себе зростання фактів крадіжок, яких у 2017 році обліковано 261 282, що більше ніж на 30% у порівнянні з попередніми роками (у 2013 році – 242 769, у 2010 році –

254 755, а у 2009 – 175 876). Ще більш суспільно небезпечними для суспільства і громадян є квартирні крадіжки, яких в 2017 році було вчинено 25 171 та у 2016 році – 27 204, в той час як у 2013 році – 17 450. І це, знову ж таки, без урахування кількості вчинених злочинів даної категорії на окупованих територіях в 2014-2017 роках [3]. Як свідчать офіційні статистичні дані, кількість викритих злочинів у сфері господарської діяльності продовжує бути незначною у порівнянні з усіма облікованими правопорушеннями: якщо за 3 останніх роки, їх частка складала лише 1,6%, то у 2016-2017 рр. взагалі впала до позначки 1,2%. Так, правоохоронними органами у 2017 році (рис.2.2) було зафіксовано 6297 правопорушень, у 2016 році було 6 940 вказаних правопорушень, в той час як у 2015 році їх кількість складала – 7 628, у 2014 році – 8 418, а у 2013 році – 11 104 [8, с.146]. Аналізуючи цю категорію злочинів, треба зазначити, що загальна кількість виявлених правопорушень в господарській сфері протягом останніх 4-х років продовжує стрімко зменшуватись, що однозначно свідчить про послаблення боротьби з економічною злочинністю.

Рис. 2.2. Динаміка злочинів в сфері господарської діяльності за 2008-2017рр.*

*За даними органів прокуратури, Національної поліції, Податкової міліції, органів безпеки, органів Державного бюро розслідувань, органів Національного антикорупційного бюро.

З 2016 року у вільному доступі з'явилась статистична інформація Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності по ст. 199–235 ККУ (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Основні види економічних злочинів в Україні упродовж 2014-2017 рр.
(станом на кінець року) [27]

Види економічних злочинів	Роки			
	2014	2015	2016	2017
Зайняття гральним бізнесом ст.203-2 ККУ	1084	735	964	469
Фіктивне підприємництво ст. 205 ККУ	858	885	681	784
Легалізація (відмивання доходів, одержаним злочинним шляхом ст. 209 ККУ	296	221	159	243
Нецільове використання бюджетних коштів ст.210 ККУ	34	24	15	21
Ухилення від сплати податків і зборів ст.212 ККУ	1899	1748	1203	1099
Шахрайство з фінансовими ресурсами ст.222 ККУ	345	129	62	58
Незаконна приватизація комунального майна ст. 233 ККУ	45	28	8	17
Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей ст.199 ККУ	709	860	1316	1022

Так, у ході досудового розслідування правоохоронними службами виявлено у 2017 році лише 21 факт нецільового використання бюджетних коштів, в той час коли мільярдні суми розкрадаються на тендерах, коли відбувається розкрадання бюджетних коштів виділених на оборону, 58 випадків шахрайства з фінансовими ресурсами і це тоді, коли останнім часом припиняють діяльність сотні комерційних банків, зафіксовано лише 17 випадків незаконної приватизації державного комунального майна (у 2016 взагалі – 8) це при тому, що корупція зараз процвітає майже в усіх державних інституціях, зменшилась кількість облікованих правопорушень у 2017 році по найбільш популярній статті 212 ККУ «Ухилення від сплати податків» . Про фактичне згортання роботи усіх правоохоронних органів в сфері економіки, свідчать і такі цифри: якщо у 2016 році виявленими злочинами даної категорії було завдано збитків на суму 86,5 млн. грн., то у 2015 році — 289 млн. грн., а у 2014 році ще більше - 624,9 млн. грн.. В процесі відшкодування цих збитків у ході досудового розслідування у 2016 році становило – 27,8 млн. грн., в той час як у 2015 році – 63 млн. грн. та 49,9 млн. грн. у 2014 році [2]. На сьогоднішній день найбільш «ходовими і прибутковими» серед злочинів у сфері економіки стали нелегальний гральний бізнес, продаж контрафакту, фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків. Зокрема, правоохоронними органами у 2017 році найбільше зафіксовано серед економічних злочинів факти виготовлення та використання підробних грошей та акцизних марок за ст.199 ККУ. Предметом злочину є: 1) гроші; 2) державні цінні папери; 3) білети державної лотереї. Фальшивомонетництво процвітає саме завдяки збільшенню кількості нелегальних обмінних пунктів валют. Кількість нелегальних обмінників в Україні зросла після різкого стрибка курсу долара і запровадження Нацбанком ряду обмежень під час операцій купівлі-продажу валют. Серед найбільш популярних економічних злочинів займає нелегальний гральний бізнес. Не дивлячись на заборону азартних ігор у 2009 року, цей бізнес виявився настільки вигідним, що прикрити його повністю не вдалося. Так, у 2017 рік працівники Департаменту захисту економіки Національної поліції і його територіальних

управлінь викрили понад 1300 гральних закладів по всій території країни. За даними експертів, легалізація цього бізнесу дозволила б отримати до бюджету від 8 до 12 млрд. грн. в рік [4]. Пріоритетне місце серед предикативних злочинів займає діяльність суб'єктів фіктивного підприємництва. Фіктивне підприємництво є одним із ключових елементів механізму ухилення від сплати податків і відмивання коштів та відноситься до так званої «білокомірцевої» злочинності. Адже специфіка вітчизняних предикативних злочинів є фіскально–корупційною. Приблизно 40 % таких злочинів пов'язані із різними способами нелегального перерозподілу доходів (фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків, шахрайство, розкрадання), ще 40 % злочинів пов'язані із вчиненням різного роду корупційних діянь (зловживанням владою, службовим становищем, підробленням документів тощо). Саме завдяки фіктивним підприємствам зараз процвітають конвертаційні центри. Обсяги індустрії конвертаційних центрів сягають як мінімум 40-50 млрд. гривень щорічно, що надає можливість оцінити втрати бюджету на рівні приблизно 12-15 млрд. грн. на рік. На сьогоднішній день, досить активно проявився наступний вид шахрайства – кіберзлочинність, тобто інформаційні злочини, які кваліфікуються навмисними діями, спрямованими на розкрадання або руйнування інформації в інформаційних системах і мережах [10].

Слід відмітити, що від кіберзлочинності страдають не тільки державні установи, але й приватний бізнес, оскільки завдається серйозна шкода іміджу компаніям, що в результаті може призвести навіть до втрати частини їхніх позицій на ринку. Аналізуючи стан злочинності за ст.212 ККУ «Ухиляння від сплати податків та зборів» доцільно відмітити наступне. Практика підтверджує, що статистика діяльності податкової міліції формується не шляхом боротьби з організаторами податкових злочинів (наприклад, особами, які створюють конвертаційні центри), а з підприємствами реального сектору економіки. Так, Центр політико-правових реформ при Міністерстві Юстиції зазначає, що постійно збільшується кількість звернень до суду щодо доступу й арешту речей та документів органами досудового розслідування. Лідерами у цьому

антирейтингу є слідчі податкової міліції, які мають доступ до вказаних об'єктів в середньому 2,5 рази на одне кримінальне провадження, що ними здійснюється (20 тис. дозволів на 8 тис. кримінальних проваджень у 2016 році). Консолідуючи дані Звітів про виконання роботи ДФС та Звітів про роботу органів досудового розслідування можна стверджувати, що починаючи з 2015 року простежується зменшення загальної кількості розслідувань кримінальних проваджень, і як наслідок зменшується кількість розпочатих і закінчених кримінальних проваджень податковою міліцією за останні роки (рис.2.3, 2.4.).

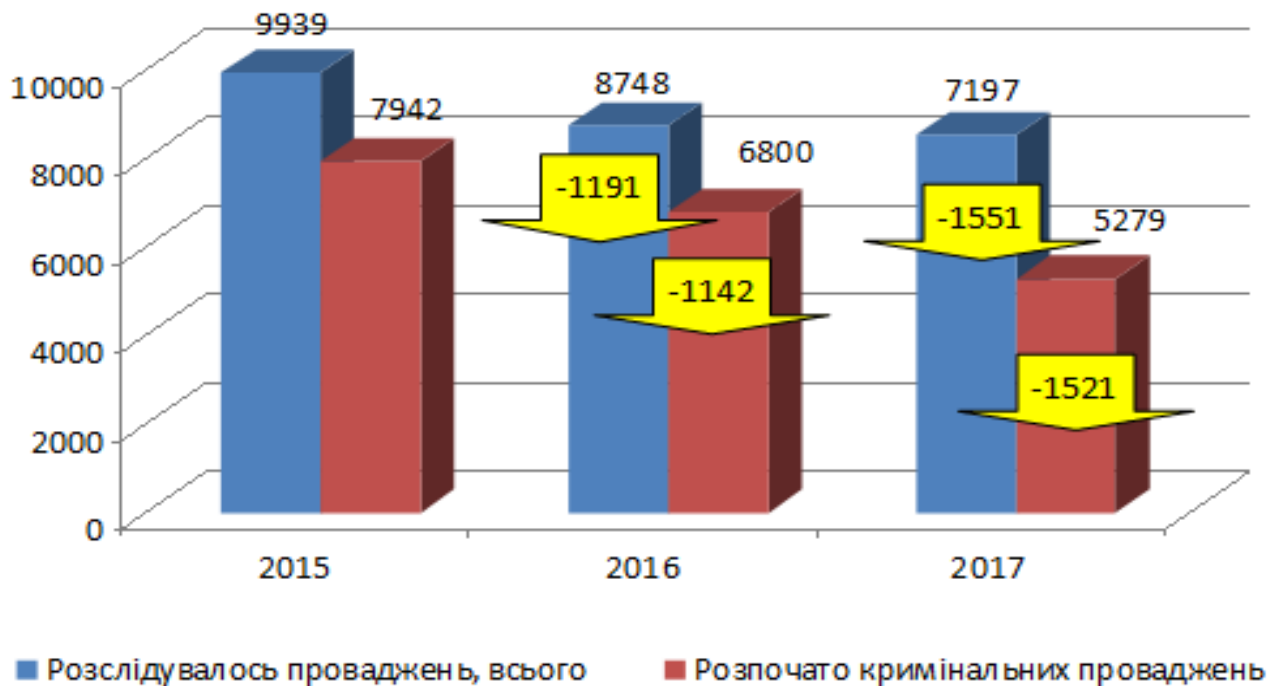

Рис. 2.3. Динаміка основних показників досудового розслідування кримінальних проваджень [7]

Статистичні показники діяльності податкової міліції щодо стану досудового розслідування кримінальних проваджень показують, що у 2016 році за відсутністю складу злочину було закрито в 2,5 рази більше проваджень, ніж спрямовано до суду з обвинувальним актом.

У 2017 році позитивна динаміка спостерігається лише у збільшенні кількості спрямованих кримінальних проваджень до суду, також зменшилась кількість кримінальних проваджень з клопотанням про звільнення (на 43 справи порівняно з 2016 роком).

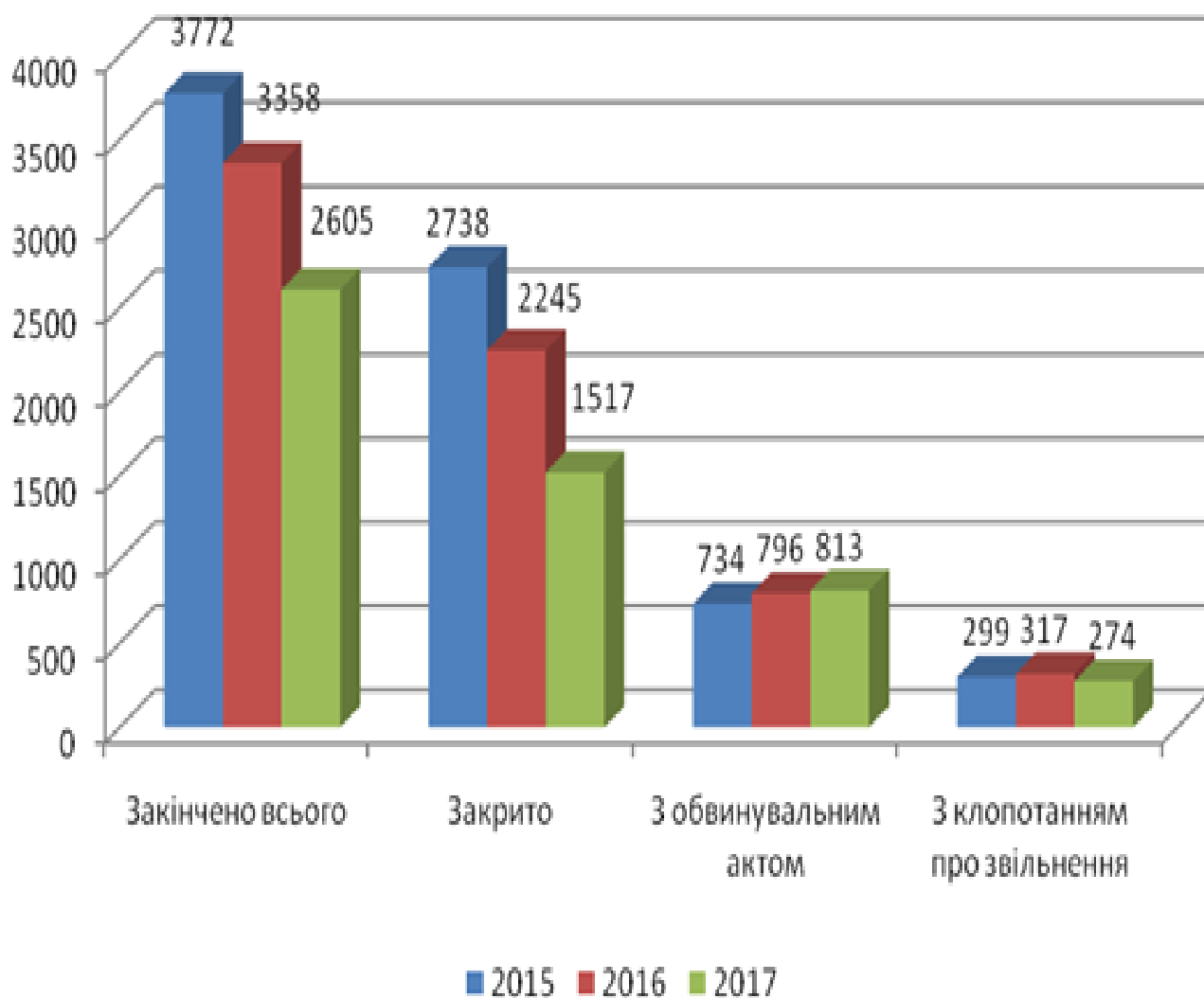

Рис. 2.4. Динаміка основних показників досудового розслідування кримінальних проваджень [7]

Досліджуючи суми встановлених і відшкодованих податковою міліцією збитків і проаналізувавши їх динаміку за ряд років бачимо, що офіційний показник відшкодованих державі коштів за спрямованими до суду кримінальних проваджень у 2016 році порівняно з 2014 роком знизився на 40%, а у 2017 році приблизно на 30% (табл.2.2).

Загальна кількість кримінальних проваджень, що обліковуються за офіційною статистикою, становила 8 748 у 2016 році і 7197 у 2017 році (тобто, менше на 1551 справ порівняно з 2016 р.). Хоча фактично ДФС визнає, що розслідувалось лише чверть кримінальних проваджень, тоді як інша частина реєструвалось лише формально.

Таблиця 2.2

Аналіз стану досудового розслідування кримінальних проваджень за
2014-2017 рр. [25]

Показники	Роки			
	2014	2015	2016	2017
Встановлено збитків на суму, млн. грн.	960,3	918,1	965,4	1840,5
Вилучено грошей та цінностей для забезпечення відшкодування збитків, млн. грн	10,0	12,9	0,78	1,61
Відшкодовано збитків на суму, млн. грн	699,7	520,6	419,5	493,4
Закрито КП за відсутністю складу злочину на 1 січня	2625	1 997	1 947	1161
Розпочато кримінальних проваджень	8357	7 942	6 800	5279
З них звернення до суду з обвинувальним актом	692	734	796	813
З них звернено до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	418	299	317	274
Закрито КП із числа закінчених	3497	2 738	2 245	1517

Власне, з обвинувальним актом до суду передалось у 2016 році лише 796 проваджень – менше 10% справ. З них лише 86 обвинувальних актів складені за статтею 212 ККУ, яка інкримінується при ухиленні від сплати податків і є найбільш розповсюдженою. Як свідчать висновки міжнародних і вітчизняних незалежних експертів, ключовою проблемою погіршення соціально-економічного стану в Україні стала тотальна корупція (протидія кримінальним корупційним правопорушенням, рис. 2.5).

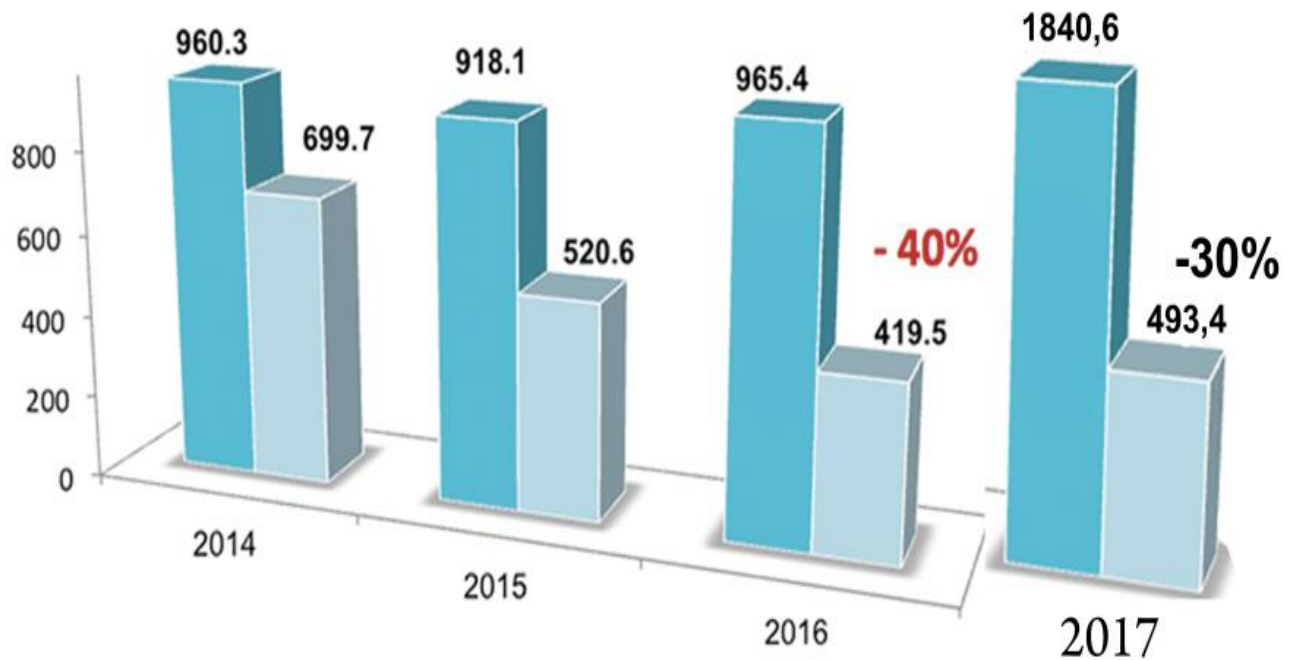

Рис. 2.5. Суми встановлених і відшкодованих збитків, млн. грн. [25]

Беручи до уваги дані міжнародної організації Transparency International, у 2016 р. в Індексі сприйняття корупції Україна посіла 131-ше місце зі 176-и країн, що досліджувалися, а у квітні 2017 р. міжнародна аудиторська компанія «Ernst & Young Global Limited» поставила Україну на перше місце у світі за рівнем корупції серед 41-ї досліджуваної країни (у тому числі країн Африки) [10]. Так, згідно статичних даних у 2017 виявлено 3 995 фактів зловживання владою або службовим становищем, що є дещо більшим ніж у 2013-2016 роки (у 2016 році – 3 360, у 2013 році – 3 810, у 2010 році – 4543, у 2009 році — 4063); 2 032 факти перевищення влади або службових повноважень, що дещо більше, ніж у попередні роки (у 2016 році – 1 140, у 2013 році – 1 525, у 2010 році – 827, у 2009 році — 836), 6 592 фактів службового підроблення, що є більшим чим у 2013 і 2016 роки (у 2016 році — 5 583, у 2013 році – 6 477, у 2010 році – 8 581 і 2009 – 8 280, відповідно); 1 774 факти службової недбалості, що трішки більше ніж у 2016 році – 1 706, але, менше ніж у 2013 році – 2 010; а також 2 086 випадків одержання неправомірної вигоди, що дійсно більше ніж у 2016 та 2013 роках – 1 578 і 1 683, відповідно, але, значно менше ніж у 2010 році – 2 501 і у 2009 році – 2 405 [3]. Відповідно погіршився і стан боротьби із

організованою злочинністю в сфері корупції. Так, згідно рейтингу, складеного фахівцями Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), Україна увійшла у список країн з найбільш високим рівнем організованої злочинності. Вона посідає 113-е місце в переліку з 137 країн з оцінкою 3,9. У групі країн з високим рівнем організованої злочинності Україна опинилася поруч з державами Південної, Латинської Америки і Африки. Згідно статистичних даних, якщо в 2014 році правоохоронцями виявлено 32 організованих злочинних групи з корумпованими зв'язками, з яких 14 діяли в органах влади та управління (при цьому було припинено злочинну діяльність 18 організованих груп у бюджетній сфері), то в 2015 році виявлено лише 11 організованих груп з ознаками корупції (що на 65,6%, або майже тричі менше), з яких лише 4 (тобто на 71,4%, або майже в чотири рази менше) в органах влади і управління, а також припинено злочинну діяльність ОЗГ в бюджетній сфері, що на 66,6% менше ніж в попередньому [2]. Отже, наявність цілої низки проблем активізувала пошук ефективної моделі функціонування служб, які борються з економічною злочинністю і створення на цій основі єдиного правового органу, функції якого повинні забезпечити захист економічних інтересів держави. В умовах сьогодення економічній злочинності в Україні «протидіють» наступні органи: Податкова міліція в системі ДФС; Департамент захисту економіки Національної поліції в системі МВС; Департамент контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки Служби безпеки України; слідчі органи прокуратури. Загальний штат нараховує близько 15 тисяч службовців. Більшість фахівців справедливо стверджують, що наявність стількох органів по боротьбі з економічними злочинами призводить до проблеми розмежування компетенції, дублювання повноважень, координації взаємодії і саме головне – колективної безвідповідальності [1]. Загальновідомий факт, що часто до підприємців за одним і тим самим фактом приходять з обшуками кілька силових структур. Слід зазначити, що ідея реформування даного силового блоку не є новою. Так, ще у 2013 році був розроблений законопроект «Про Службу фінансових розслідувань України». Однак,

згаданий законопроект так і не був зареєстрований та підтриманий у Верховній Раді України. У 2014 р. були пропозиції новоствореним урядом реформувати податкову міліцію, та на її базі створити новий орган – Службу фінансових розслідувань на базі підрозділів податкової міліції. Однак, ця пропозиція не була підтримана Верховною Радою України, оскільки не відповідали Указам Президента та Коаліційній угоді [1]. У 2016 році групою народних депутатів був розроблений законопроект «Про фінансову поліцію» № 4228 від 15.03.2016 року з метою розділення сервісної та правоохоронної функцій фіскальної служби, ліквідації податкової міліції. За даним законопроектом було запропоновано фінансових поліцейських наділити досить широкими правами. Натомість, вже у березні 2017 року Кабінет Міністрів України схвалив законопроект «Про Службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію)», який був розроблений Міністерством фінансів України. Згідно даного законопроекту нова Служба фінансових розслідувань мала стати інституцією, яка об'єднала б усі служби, що борються з економічними злочинами. Втім, законопроект «Про Службу фінансових розслідувань» так і не потрапив на розгляд Національної ради реформ. Урядом було доручено, щоб на базі Податкового комітету Верховної ради з питань податкової та митної політики підготували альтернативний законопроект, який мав би розглянути і ухвалити Парламент. Такі дії аргументувались експертами тим, що в законопроекті є багато юридичних невизначеностей, які необхідно усунути. Зокрема, у березні 2018 року Комітетом був зареєстрований у Парламенті новий законопроект №8157 «Про Національне бюро фінансової безпеки України». Даним законопроектом пропонується остаточно ліквідувати податкову міліцію та запровадити замість неї нову службу – Національне бюро фінансової безпеки (НБФБ). Однією з основних відмінностей нового законопроекту є наявність у НБФБ нового силового крила, якому надано право попереджувати та розслідувати злочини у сфері економіки, і відповідно відкривати кримінальні провадження. Висновки. На основі вищевикладеної інформації можна зробити наступні висновки: – результати кримінологічних

досліджень за останні роки дають усі підстави констатувати, що держава на сьогодні не забезпечує відповідного рівня управління у сфері протидії загальній злочинності і фактично втратила контроль над усією кримінальною ситуацією в країні; – виникла негайна потреба у розробці нового правоохоронного органу, що вимагає підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів-процесуальних керівників та оперативних працівників; – в умовах суперечливості та неповноти офіційної статистичної інформації про економічні злочини, все очевиднішою стає необхідність розробки нових кримінологічних методик моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації у сфері економіки України як на основі поєднання кількісного та якісного аналізу даних, так і за рахунок підкріплення його даними з альтернативних джерел віктимологічних оглядів, оцінки наслідків економічних злочинів тощо.

2.2. Аналітичний інструментарій фінансових розслідувань

У процесі фінансових розслідувань з метою виявлення і встановлення обставин вчинення протиправних дій в сфері економіки і фінансів потрібні спеціальні економічні знання з урахуванням галузевої спеціалізації (економічний і фінансовий аналіз, бухгалтерський облік, корпоративні, державні та муніципальні фінанси, оподаткування, банківська справа, ринок цінних паперів, страхування та ін.). При цьому важливим є знання як нормального перебігу економічних процесів, так і відхилень від цих процесів, незвичайних угод, фальсифікації бухгалтерської (фінансової) звітності. Необхідно ефективніше застосовувати контрольні (захисні) функції бухгалтерського обліку, оскільки деструктивні властивості злочинної діяльності проявляються при включенні в неї дій, спеціально спрямованих на нейтралізацію захисних функцій обліку, фальсифікацію даних. Так, засоби обліку самі можуть використовуватися в злочинних цілях, а частина облікових

записів на перевірку виявляється фальшивою. Про це свідчать корпоративні скандали останніх років. Тому доцільне використання не тільки захисних властивостей бухгалтерського обліку, а й знання деструктивних властивостей злочинної діяльності, що маскуються під облікові операції, інших документальних невідповідностей як ознак і специфічних слідів. У зв'язку з цим взаємозв'язкам економічних факторів і злочинності, економічному інструментарію протидії присвячується все більше робіт. Так, наприклад, звертається увага на певну взаємозалежність більшості структурних складових злочинності зі зміною коефіцієнта Джині, що відображає рівень нерівномірності розподілу доходів населення. Окремими напрямками наукового пошуку є розробка економічної теорії злочину і покарання, в тому числі економіки відмивання «брудних грошей», економічного аналізу правоохоронної діяльності (Дж. Б'юкенен, Г. Беккер, Д. Стінглер, А. Ерліх та ін.), Механізму фінансових розслідувань, судового обліку, аудиту шахрайства та ін. [2]. Одночасно з економічною наукою розвивається методологія оцінки тіньової економіки. В даний час використовуються різні методи її оцінки на основі прямих і непрямих підходів, в тому числі з урахуванням розбіжностей між виробленим і спожитим національним доходом, між доходами і витратами домогосподарств. Складовою частиною методології виступають конкретні методи, які знаходять відображення в приватних методиках, в тому числі фінансових розслідувань (комплекс методів і прийомів). В сучасних умовах тривають дослідження методів фальсифікації звітності та засобів протидії цьому негативному процесу. Ці дослідження базуються на основі робіт основоположників економічного аналізу (І.Ф. Шер, Л.Р. Діксі, А.Т. Ватсон і ін.) [2]. Сучасними фахівцями на основі різноманіття застосовуваних схем по фальсифікації фінансової звітності здійснюється їх типологія (завищення виручки, заниження витрат і ін.).

Актуальним для сучасного етапу боротьби з корупцією на основі виявлення невідповідності зроблених витрат державних службовців їх доходам є використання концепції доходу (прибутку – класична концепція Хейга-

Саймонса, покладеної в основу податкових систем розвинених країн, коли дохід особи дорівнює сумі витрат на споживання і приросту чистої (тобто за вирахуванням платежів за заборгованістю) вартості власного капіталу (майна) [8]. Крім того, в розвинених країнах застосовуються і непрямі методи визначення вартості податкових зобов'язань, зокрема методика визначення податкових зобов'язань громадянина на основі його витрат, узагальнених показників способу життя та ін. Як було зазначено, в діяльності як контрольно-рахункових, так і правоохоронних органів, що спеціалізуються на розслідуванні злочинів в сфері економіки і фінансів, з'являються нові напрямки.

У свою чергу в зарубіжній і вітчизняній практиці, як зазначалося, розробляються і узагальнюються індикатори (показники), які сигналізують про ознаки правопорушень («червоні прапорці»): нееквівалентні фінансові та господарські операції, сумнівна організація бухгалтерського обліку та ін.

Особливої уваги потребує легалізація незаконних доходів, яка залежить багато в чому від стану і якості регулювання фінансово-кредитної системи. Специфікою вітчизняної практики є близькість багатьох типів шахрайських операцій і широко використовуваних схем ухилення від податків до відмивання незаконних доходів. У надрах фінансової системи часто паралельно йдуть процеси незаконного отримання і легалізації незаконних доходів. Особливістю вітчизняної тіньової економіки є тісне переплетення схем отримання злочинних доходів і їх відмивання [3]. В таких умовах щодо нової для вітчизняної практики є поняття операцій, що підлягають обов'язковому. Розробляються вичерпні переліки таких фінансових операцій, що підлягають обов'язковому контролю, встановлюються вартісні критерії (суми) фінансових операцій для обов'язкового контролю і ін. Для їх моніторингу створюються спеціальні органи, які отримали назву фінансових розвідок. Аналіз світової практики свідчить про те, що в їх діяльності широко використовується фінансово-аналітичний інструментарій в поєднанні з розширенням повноважень щодо реагування на виявлені порушення з метою протидії легалізації «злочинних доходів». З метою виявлення відмивання злочинних доходів отримали розвиток

процедури як обов'язкового, так і внутрішнього контролю. Внутрішній контроль являє собою діяльність організацій, що здійснюють операції з грошовими коштами або іншим майном, щодо виявлення операцій, що підлягають обов'язковому контролю, і інших операцій з грошовими коштами або іншим майном, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Обов'язковий контроль – сукупність прийнятих Державною службою фінансового моніторингу заходів з контролю за операціями з грошовими коштами або іншим майном, що здійснюється на підставі інформації, яка надається йому організаціями, що здійснюють такі операції, а також з перевірки цієї інформації відповідно до законодавства. В Україні також широко використовуються економічні методи, зокрема критерії самостійної оцінки ризиків для платників податків, які застосовуються податковими органами в процесі відбору об'єктів для проведення виїзних податкових перевірок:

- податкове навантаження у даного платника податків нижче її середнього рівня по господарюючим суб'єктам у конкретній галузі (виду економічної діяльності);

- випереджаюче темп зростання витрат над темпом зростання доходів від реалізації товарів (робіт, послуг);

- виплата середньомісячної заробітної плати на одного працівника нижче середнього рівня за видом економічної діяльності;

- значне відхилення рівня рентабельності за даними бухгалтерського обліку від рівня рентабельності для даної сфери діяльності за даними статистики;

- побудова фінансово-господарської діяльності на основі укладання договорів з контрагентами-перекупниками або посередниками («ланцюжка контрагентів») без наявності розумних економічних або інших причин (ділової мети) і ін. В той же час практика свідчить, що передача функції виявлення податкових злочинів податковим органам без наділення їх відповідними повноваженнями з проведення оперативно-розшукової діяльності привела до

зниження кількості кримінальних справ. Результатом стало значне скорочення статистично показників боротьби з податковою злочинністю. За різними даними, залишаються невиявленими близько 60 відсотків злочинів. Сьогодні за законом єдиним приводом для порушення кримінальних справ про злочини у сфері оподаткування є матеріали перевірки податкових органів. Дані статистики свідчать про те, що не більше 8 відсотків кримінальних справ порушуються за результатами перевірок податкових органів. Переважна ж більшість злочинів виявлялося органами внутрішніх справ. І ці показники залишаються стійкими протягом багатьох років. Справа в тому, що функція протидії податкової злочинності для податківців є супутньою. Передача функції виявлення податкових злочинів податковим органам без прийняття додаткових заходів може привести до зниження кількості кримінальних справ ще приблизно на 90 відсотків. Особливе місце належить аналізу фінансового стану і платоспроможності суб'єкта господарювання, який здійснюється на практиці як контролюючими, так і правоохоронними органами [70]. При цьому необхідно виходити з положення про те, що методика такого аналізу як сукупність правил, прийомів і способів для виконання поставлених завдань повинна бути конкретна. Вона залежить від мети, завдань, об'єктів дослідження інформації. Центральним елементом методики є вибір системи показників для дослідження об'єктів і предметів аналізу, а також розробка моделей їх взаємозв'язку. Вимірювання причинно-наслідкових взаємозв'язків в аналізі, оцінка результатів впливу різних чинників на підсумкові показники, первинна обробка вихідної інформації повинна проводитися за допомогою спеціального інструментарію - способів і прийомів. Вони є найважливішими елементами методики фінансового аналізу. При цьому традиційними способами аналітичної обробки інформації є: порівняння, використання абсолютних і відносних величин, групування вихідних даних, різні види оцінок, визначення відхилень, процентних і середніх величин. У фінансовому аналізі застосовується широкий спектр його видів, методів і прийомів: структурний, структурно-динамічний, трендовий (перспективний), коефіцієнтний аналіз; факторний аналіз з

використанням методів ланцюгових підстановок, інтегрального, кореляційного, регресійного методів і ін. В діяльності правоохоронних органів використовується багато з розглянутого фінансово-аналітичного інструментарію. Зазіхання на економічні відносини носять в значній мірі латентний характер, прийняття рішення про долю заяви або повідомлення про злочин в більшості випадків передуює перевіркою діяльність, в ході якої виробляються додаткові дії, з використанням засобів оперативно-розшукового характеру, методів документального контролю. Як правило, в якості первинних матеріалів представляються акти органів державного контролю, відомчих ревізій, які відомості, отримані оперативному шляхом. Вивчення слідчої, експертної та судової практики свідчить про недоброякісності, а часом і навіть необ'єктивності надходять для оцінки первинних матеріалів. Висновки, що містяться в них, нерідко носять помилковий характер. Найбільш типовими є випадки, коли акт не містить посилання на первинні бухгалтерські документи, в ньому не повно відображені всі істотні обставини. У багатьох випадках при розгляді матеріалів потрібне проведення повторної перевірки [70]. При проведенні фінансових розслідувань використовується технологія напрямки рухів «від загального до конкретного». За допомогою особливої системи індикаторів, заснованої на знаннях закономірностей руху фінансових ресурсів при здійсненні того чи іншого виду злочинів, а також внесення спотворень в фінансову інформацію при їх здійсненні, виявляються конкретні сегменти фінансово-господарської діяльності досліджуваного особи (групи досліджуваних осіб). Далі в цих секторах виокремлюються окремі фінансові та господарські операції, що формують (пов'язані, що сприяють вчиненню; фінансують) злочину. Шляхом дослідження цих операцій фіксуються економічні характеристики злочинної діяльності: факт фінансування або отримання доходу, його легалізації, фінансові наслідки і т.д. Можна виділити два основних етапи в фінансових розслідуваннях, мають істотно розрізнені методики:

1 Виявлення ознак злочинів.

2 Фіксація фінансової складової злочинів.

Виявлення ознак злочину (моніторинг) – методика, що націлена на вивчення масивів фінансової інформації, в яких можливо містяться дані про злочини, що мають фінансову складову. Ключова методична складність даного етапу – це побудова системи індикаторів по кожному способу вчинення злочину та їх накладення на кожен конкретний випадок. Використовуються розглянуті вище методи фінансового контролю. Завдання і методика фінансових розслідувань мають істотні відмінності при боротьбі з кримінальним сектором економіки і фінансуванням тероризму та економічною злочинністю. Так, наприклад, за кримінальним сектором та фінансуванням тероризму має місце схема з рухом фінансових ресурсів між господарюючими суб'єктами при приховуванні джерела (напрямки руху) фінансових ресурсів. Якщо гроші переміщуються «живцем», тобто мішками, то відстежити це рух практично неможливо без оперативно-розшукових заходів. А ось банківські, поштові та деякі альтернативні (безготівкові) перекази відстежити можна. Справа «Беневоленс Інтернешнл Фаундешн» (США) – ісламського фонду з 18 філіями в різних країнах світу. Він був створений для збору коштів і надання фінансової та матеріальної допомоги жертвам етнічних і релігійних конфліктів. Відомості ж, отримані в результаті спільних дій фінансових розвідок лягли в основу неспростованих доказів участі фонду у фінансуванні та екіпіровці бойових терористичних груп на Північному Кавказі.

Здійснюючи процедуру легалізації, злочинці використовують величезний арсенал всіляких способів, залучають висококваліфікованих фахівців у сфері фінансів, права, економіки та інформаційних технологій, використовуючи підконтрольні їм фінансові організації, банки та інші комерційні структури. Знання способів відмивання і індикаторів, які свідчать про легалізацію доходів дає можливість виявити підозрілі операції та ініціювати розслідування. На підставі рекомендацій міжнародних інституцій, іноземних і вітчизняних експертів по боротьбі з відмиванням злочинних доходів, а також практикою у

справах про легалізацію виділяються наступні індикатори, що свідчать про можливе приховування джерела (напрямки руху) фінансових ресурсів:

1. Масштабні операції з готівковими коштами.
2. Незвичайне і економічно необґрунтоване рух у взаєминах з нерезидентами.
3. Незвичайний бізнес і незвичайні бухгалтерські проводки.
4. Переміщення капіталу з втратами, занижені відсотки за фінансовими операціями.
5. Значні обороти і швидке переміщення коштів.
6. Незрозуміле благополуччя в порівнянні з профілем клієнта.
7. Відмова від дачі чітких пояснень [70].

Використання офшорних компаній, дроблення платежів, використання розрахунків через Інтернет і неофіційні системи є «червоними прапорцями» можливої легалізації злочинних коштів або фінансування тероризму. Необхідний аналіз фінансової інформації, в тому числі з включенням в даний аналіз даних, отриманих оперативним або слідчим шляхом. Як показує практика, з точки зору фінансового моніторингу методичну проблему представляє не стільки виявлення сумнівних фінансово-господарських операцій, скільки розуміння змісту самої схеми, реальних зв'язків між господарюючими суб'єктами, які роз'єднані зазначеними засобами маскування. Кінці схеми, особи, які отримують вигоду від її реалізації роз'єднані ланцюжками «фірм-одноденок», «фірм-поштових скриньок» та іншими механізмами приховування джерела фінансування або напрями витрачання грошових коштів. Виявлення закономірностей формування зазначених схем, типових способів легалізації, «переведення в готівку» в рамках функціонування систем фінансів різних видів організованої та економічної злочинності, встановлення переліків «червоних прапорців» для фінансової інформації по кожному виду (підвиду) злочинної діяльності має життєво важливу необхідність і має здійснюватися переважно економічною наукою. В рамках оперативно-розшукової діяльності такий інструментарій виступає необхідною

умовою ефективної боротьби з економічними злочинами при виявленні їх ознак, зокрема, для оцінки повноти інформації, характеру порушень з метою виявлення ознак злочину; визначенні цікавлять бухгалтерських документів, їх стосовно оскільки він розглядався події, методів перевірки документальних відомостей, послідовності проведення оперативно-розшукових заходів. Крім того, розглянутий інструментарій широко використовується податковими органами при аналізі фінансового стану і платоспроможності підприємств [70], правоохоронними органами при виробництві судово-економічних експертиз і виявленні ознак фіктивного чи навмисного банкрутства [70].

Судово-економічна експертиза відіграє важливу роль у встановленні ознак об'єктивної сторони фінансових злочинів. У цих умовах особливої важливості набуває науково-методичне забезпечення процесу призначення та проведення судово-економічних експертиз в органах внутрішніх справ РФ (ОВС РФ).

Встановлення динаміки фінансового стану досліджуваного особи здійснюється шляхом розрахунку певного набору фінансових коефіцієнтів щодо поданої звітності на звітні дати за квартал. Найбільш повно платоспроможність характеризується наступними фінансовими коефіцієнтами:

- 1) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- 2) коефіцієнт швидкої (операційної) ліквідності;
- 3) коефіцієнт поточної ліквідності;
- 4) коефіцієнт забезпеченості власними коштами;
- 5) коефіцієнт забезпеченості зобов'язань боржника всіма його активу ми;
- 6) коефіцієнт забезпеченості зобов'язань боржника його оборотними активами;
- 7) величина чистих активів.

Важливим етапом, наступним за розрахунком коефіцієнтів, що характеризують динаміку фінансового стану досліджуваного суб'єкта, є визначення критичності зниження коефіцієнтів (наприклад, свідчить таке зниження про втрату досліджуваним платоспроможності). Одним з методів, що

дозволяють дати оцінку критичності зниження, виступає порівняння розрахованого значення коефіцієнта з мінімально допустимим значенням (нормативом).

У процесі фінансових розслідувань не ставляться завдання охопити всю сукупність фінансових потоків на предмет дотримання встановлених норм. Перед фінансовими розслідуваннями стоїть значно вужче і складне завдання – виявити злочин і зафіксувати шляхом проведення економічного дослідження необхідні його фінансові характеристики, які відрізняються від відхилень, що входять в предмет контролю, особливою складністю, умислом на вчинення і, як правило, приховуванням слідів протиправної діяльності. Проблема підвищення ефективності боротьби з корпоративним шахрайством стає все більш актуальною для вітчизняної економіки. Це пояснюється тим, що період первісного нагромадження капіталу підійшов до свого завершення, і в економіці країни з'явилася досить велика кількість власників, які болісно сприймають факти розкрадань в своїх компаніях. Якщо раніше, в епоху підвищеної криміналізації економічних відносин, корпоративне шахрайство фактично вважалося нормальним процесом-супутником, що відбувалося в країні процесу розподілу та первинного перерозподілу активів директивної економіки, то зараз приходиться усвідомлення необхідності захисту бізнесу не тільки від корпоративних захоплень, але і від корпоративного шахрайства. Сучасна практика взаємодії контролюючих і правоохоронних органів показує значну кількість матеріалів, що надходять за результатами заходів фінансового контролю в органи прокуратури і органів внутрішніх справ. У той же час судова перспектива таких матеріалів, як правило, не висока. Контролюючі органи, вирішуючи не властиве їм завдання по виявленню злочинів, стикаються з істотними організаційними і методичними проблемами. В якості основної організаційної проблеми при виявленні не просто злочинів виступає неможливість використання контролюючим органом заходів з інструментарію правоохоронних органів, в тому числі оперативно-розшукових заходів.

2.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та експертиз

Розслідування будь-якого злочину передбачає планування цього процесу. У криміналістичній літературі зазначено, що планування розслідування є основним методом організаційно-управлінської діяльності в кримінальних провадженнях. За своїм змістом і функціями планування – це складний процес визначення шляхів, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь поставленої мети. Теоретики акцентують на тому, що від початку розслідування певних категорій злочинів слід доручати спеціально утвореним слідчо-оперативним групам. Участь у роботі слідчо-оперативної групи є формою взаємодії правоохоронних органів. Під час розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, формування цієї групи є обов'язковим²⁹. Членами слідчо-оперативної групи можуть бути відповідні фахівці: представники служби банківського нагляду Національного банку України, ДФС України. Слідчо-оперативну групу слід формувати з фахівців, які здійснюватимуть перевірку (ревізорів, інспекторів). Вони мають володіти методами перевірки: касового залу, операційної (оборотної) каси, сховища грошей і цінностей; операційного залу; бухгалтерії (у тому числі внутрішньої); пунктів обміну валют; активних та пасивних операцій, послуг; автоматизованої системи обробки інформації; кредитних і депозитних операцій; здійснення операцій з цінними паперами та формування статутного фонду; здійснення валютних операцій; кадрової роботи; юридичної служби; внутрішньої аудиторської служби. Також ці фахівці мають володіти методикою оцінки й аналізу: а) фінансових звітів банку (шляхом вивчення фінансових показників); б) стратегії управління активами й пасивами; в) політики управління ліквідністю та резервами. Ефективність розслідування легалізації (відмивання) злочинних доходів залежить від успішної реалізації таких задач: – виявлення фінансових операцій та інших угод, спрямованих на легалізацію (відмивання) злочинних доходів; – доказування конкретних фактів легалізації (відмивання)

злочинних доходів; – доказування злочинного джерела походження грошових коштів; – розшук, арешт, конфіскація злочинних доходів; – виявлення і доведення раніше невідомих фактів та епізодів злочинної діяльності щодо легалізації (відмивання) доходів; – розширення доказової бази шляхом організації та здійснення оперативного супроводу всього процесу розслідування³⁰. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, як і розслідування будь-яких злочинів, учинених злочинними організаціями, передбачає проведення відповідних слідчих (розшукових) дій чи тактичних операцій як засобів впливу на ситуації, що виникають. Ідеться, зокрема, про такі слідчі (розшукові) дії, як обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, втручання у приватне спілкування, допит підозрюваних, допит свідків, ревізії, судові експертизи. Причому своєрідність тактики проведення зазначених слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що здебільшого процес розслідування легалізації відбувається паралельно з розслідуванням предикатного злочину. Це вимагає від слідчого застосування комплексного підходу як до організації розслідування загалом, так і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій зокрема. Першочерговими слідчими (розшуковими) діями під час розслідування кримінального провадження цієї категорії мають бути перевірки (обшуки приміщень) банку та конвертаційного центру, накладення арешту на рахунки буферних і фіктивних підприємств, допити свідків, перевірки (обшуки приміщень) підприємств-клієнтів (контрагентів) тощо. Головною метою проведення цих слідчих (розшукових) дій має бути здобуття документального підтвердження кожної фінансової чи господарської операції, пов'язаної з відмиванням злочинно здобутих коштів та проведеної від імені або за участі буферного чи фіктивного підприємства, а також блокування грошових коштів як на поточних рахунках цих підприємств, так і готівкових коштів, що мають бути знайдені та вилучені у приміщенні конвертаційного центру. Перед проведенням зазначених слідчих (розшукових) дій необхідно скласти детальний план, у якому передбачити одночасне здійснення перевірок

(обшуків) як в установі банку, так і в конвертаційному центрі (без конкретизації дати, часу та місця їх проведення). Обшук і тимчасовий доступ до речей і документів за цією категорією злочинів належать до першочергових слідчих (розшукових) дій, оскільки своєчасно проведені обшук та тимчасовий доступ до речей і документів, а також якісна робота з документами є найважливішою особливістю розслідування легалізації (відмивання) злочинних доходів. Головним завданням проведення обшуку як всіх етапах розслідування злочинів зазначеної категорії є виявлення та вилучення предметів і документів, які мають значення для кримінального провадження. Для досягнення поставлених задач важливе значення має підготовка до проведення обшуку. У процесі підготовки учасники цієї слідчої (розшукової) дії мають бути ознайомлені з цілями обшуку, зовнішнім виглядом розшукуваних предметів, якщо це документи, то знати їх орієнтовний зміст. Об'єктами обшуку в провадженнях про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є:

- місця роботи й проживання підозрюваних осіб та їх співучасників; – інші приміщення, транспортні засоби, що належать вказаним особам³¹.

Необхідною умовою ефективного обшуку є якісна оперативна інформація, у якій можуть бути дані про: – час появи в приміщенні розшукуваних об'єктів; – місце їх знаходження; – їхні прикмети, упаковку; – час переміщення. Під час обшуку виявленню та вилученню підлягають: – документи, які відображають законодавчі, нормативно-розпорядчі положення, що регламентують діяльність організацій державної та недержавної форм власності; – установчі документи (статут, установчий договір, протоколи зборів вкладників, реєстраційне свідоцтво, ліцензія на заняття певним видом діяльності); – бухгалтерсько-облікові документи (первинні облікові документи, головна книга чи обліковий баланс, журнали, ордери, відомості, реєстр, інвентаризаційні описи); – страхові документи (страховий поліс, страховий сертифікат, рахунок страховика); – документи органів державного контролю, на які покладено обов'язок щодо забезпечення законності діяльності контролюючих організацій; – грошові кошти та інше майно, здобуте злочинним шляхом; – документи, що

підтверджують право власності на майно; – предмети й документи, які можуть містити сліди легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або мають інше значення для провадження (наприклад, банківські пластикові картки, платіжні квитанції); – комп'ютери, периферійні пристрої до них, електронні носії інформації [27].

Подальший перелік розшукуваних документів і предметів визначають залежно від: 1) специфіки діяльності ділового підприємства; 2) способів легалізації злочинних доходів; 3) обраного слідчим напрямку пошуку підозрілих фінансових операцій та угод, а саме: – виявлення поточних фінансових операцій щодо легалізації (відмивання); – виявлення та відновлення завершених фінансових операцій із легалізації; – встановлення факту отримання та витрачання певною особою фінансових надходжень від злочинної діяльності. Майже в кожному кримінальному провадженні цієї категорії злочинів вилучають електронні носії інформації. Вилучення таких доказів для виявлення інформації та запобігання її автоматичному знищенню необхідно здійснювати за обов'язкової участі спеціаліста. Так, інформація, що зберігається на жорсткому диску комп'ютера, може бути знищена автоматично під час розкриття кожуха комп'ютера, відкриття кімнати, у якій знаходиться комп'ютер, та за інших обставинах. Після вилучення комп'ютерної техніки, огляду інформації на електронних носіях доцільно доручити спеціалісту обстежити стан файлів або призначити судову комп'ютерно-технічну експертизу. Тимчасовий доступ до речей і документів проводять у відповідних установах, організаціях, підприємствах з метою вилучення документів – носіїв слідів легалізації. Об'єктами здійснення тимчасового доступу до речей і документів та, відповідно, виїмки є: – банківські установи, у яких відкрито рахунки юридичних і фізичних осіб, яких залучали до легалізаційних схем і через які проходили відмиті грошові кошти. Ідеться про особові справи клієнтів, квитанції на внесення готівки, документи, що відображають рух коштів рахунками, наприклад, документи щодо перерахування з відділення Державного казначейства грошових коштів на рахунок суб'єкта

підприємницької діяльності в разі відшкодування із бюджету податку на додану вартість або документи, які свідчать про перерахування грошових коштів на адресу фіктивного суб'єкта підприємницької діяльності; – державні органи, які здійснювали реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, видавали відповідні ліцензії, дозволи, у тому числі на участь у приватизаційних аукціонах, тендерах. Це копії паспортів для засновників фізичних осіб і свідоцтв про державну реєстрацію для засновників юридичних осіб, заявки з додатками до них; – органи й особи, що реєстрували відповідні операції з майном, яке легалізували (нотаріуси, бюро технічної інвентаризації, підрозділи державної автомобільної інспекції); – фіскальні (податкові) органи відповідного регіону (з метою вилучення звітних документів та документів на отримання певних пільг, відшкодувань); – регіональні митниці (з метою вилучення документів, що підтверджують факт здійснення експортно-імпортних операцій конкретного товару (продукції) суб'єктом господарської діяльності); – біржі, інвестиційні компанії, благодійні фонди, інші комерційні структури, що були долучені до легалізації злочинних доходів з метою вилучення документів, які відображають характер і зміст здійснених фінансовогосподарських операцій. Для того, щоб вилучення було найбільш ефективним, цілеспрямованим і не було пов'язане із суцільним вилученням усіх документів, що значно ускладнює подальше призначення та проведення судово-бухгалтерської експертизи, слідчому необхідно вивчити документообіг підприємства, тобто визначитись стосовно характеру й місцезнаходження документів, які стосуються сумнівної фінансової операції. Так, під час підготовки до цих дій він може, заручившись допомогою фахівців, скласти схему руху фінансових документів, що відображають конкретну операцію або призначити документальну перевірку (ревізію) для перевірки правильності ведення бухгалтерського обліку вказаним суб'єктом господарської діяльності [27]. Крім того, слід урахувати, що документи (фінансові, цивільно-правові), які підлягають вилученню, зовні можуть складати враження цілком законних. Проте укладання одних правочинів (дарування, позики, позички, купівлі-продажу) може маскувати

інші, а їх зміст – свідчити про приховування справжнього наміру сторін, наприклад, коли в договорах наявні відкладені або скасовані умови. Ось чому необхідно вилучати повний пакет документів, що стосуються правочину, та окремо допитувати не лише його учасників, а й усіх осіб, які брали участь у його оформленні. Допит як найбільш інформативну слідчу (розшукову) дію початкового етапу розслідування легалізації проводять з метою отримання свідчень від підозрюваних, тобто осіб, які безпосередньо здійснили легалізацію, а також широкого кола свідків: – осіб, які брали участь у вчиненні предикатного злочину, але не є співучасниками легалізації злочинних доходів; – осіб, які хоча й виконували операції з легалізації, але не усвідомлювали злочинну природу походження майна чи коштів, з якими здійснювались фінансові операції або укладались цивільно-правові правочини; – осіб, яким відома будь-яка інформація щодо обставин легалізації та суб'єкта легалізації. Тактика допиту підозрюваного, зокрема його предмет, залежить від того, до якої категорії належить допитуваний. До першої категорії належать особи, що здійснюють легалізацію своїх злочинно здобутих доходів. Другу категорію становлять особи, які здійснюють легалізацію чужих злочинних доходів, тобто надають допомогу власникам цих злочинних доходів у перериванні безпосереднього зв'язку між цими доходами та злочином, унаслідок учинення якого вони утворились, маскуванні слідів цього злочину та подальшому введенні злочинних доходів у легальний цивільно-правовий обіг з метою остаточного надання їм видимості законно отриманих. У підозрюваних осіб другої категорії, крім обставин безпосереднього здійснення легалізації, з'ясовують питання щодо каналів надходження злочинних капіталів, характеру стосунків із власником цих капіталів, умов, за яких здійснюються операції з легалізації (час, місце, юридичні та фізичні особи, що задіяні в легалізації, сума винагороди за проведені операції), наявність корумпованих зв'язків з працівниками правоохоронних органів, органів державної влади та управління, депутатським корпусом та ін.

Зважаючи на те, що в цих провадженнях осіб підозрюють у вчиненні декількох (щонайменше двох) кримінальних правопорушень (пов'язаного з легалізацією та предикатного), підхід до допиту має бути комплексним. Крім цього, слід ураховувати, що підозрювані здебільшого мають спеціальну освіту (фінансову, економічну, юридичну, технічну тощо), досвід роботи в комерційних та фінансових установах, знають усі особливості й вади нормативного регулювання бухгалтерського обліку, податкової звітності, банківської справи, технологій здійснення фінансово-господарської діяльності, документообігу, порядку обліку та контролю. У зв'язку з цим ще на стадії досудового розслідування слідчий, прокурор, виконуючи свої повноваження, повинен володіти відповідними знаннями, специфічною термінологією, бути обізнаним про конкретну схему здійснення легалізації, а за необхідності – отримати рекомендації фахівців з відповідних питань. Оскільки цей вид злочину вчиняють переважно в складі злочинної організації, то для проведення допиту підозрюваного має значення вивчення особистості допитуваного. Правильному вирішенню тактичних задач під час проведення допиту підозрюваного організатора злочинного формування, активних і менш активних учасників організованої злочинної діяльності передуює з'ясування ознак, які характеризують особистість (вік, освіта, займана посада, на якій ланці перебуває в злочинній організації, доля із загального злочинного прибутку). Слід ураховувати, що керівне ядро, організатор злочинного формування – це особи, які мають авторитет у суспільстві у зв'язку зі службовим становищем, удаваним спонсорством тощо [56]. Слідчі не завжди виявляють усіх учасників організованої групи. Нерідко до відповідальності притягують другорядних осіб, а не організаторів злочинної діяльності. Розслідування вказаної групи злочинів варто проводити слідчо-оперативною групою, у якій кожного слідчого закріплено за конкретним підозрюваним – членом злочинної організації. Під час проведення допиту підозрюваного необхідно з'ясувати обставини, пов'язані з учиненням легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, з формуванням злочинного угруповання, кількістю учасників та

функціями, які виконує кожний із них. Під час проведення допиту слідчий має встановити такі обставини: – склад злочинної організації, її функціональні ролі; хто є ініціатором створення злочинної організації та її керівником; хто з учасників належить до керівного складу злочинної організації; – протягом якого часу функціонувала злочинна організація; коли кожен член формування увійшов до кримінального колективу і скільки часу перебував у його складі; як між собою були пов'язані члени злочинного формування; чи було розроблено спеціальний план захисту від викриття і хто його розробляв, у чому конкретно цей план полягав; чи існував зв'язок з корумпованими працівниками органів влади та управління та в чому він конкретно полягав; – хто розробляв кримінальну технологію вчинення легалізації (відмивання) доходів; хто обирав об'єкт злочинного посягання, хто розробляв план вчинення злочину та здійснював підготовчі заходи, у тому числі розподіляв ролі, навчав прийомам учинення злочину та способам їх приховування; хто розробив загальну лінію поведінки на слідстві, у разі розкриття протиправної діяльності, кому та які саме давали поради; хто розподіляв злочинні доходи та як їх легалізовували (відмивали); – у чому саме полягав план підготовки вчинення злочину та його спосіб; як та хто вивчав обстановку вчинення злочину; чи використовувалась існуюча обстановка або корумповані чиновники створювали сприятливі умови для проведення злочинної акції; які перепони було виявлено під час підготовки до злочину та як їх було подолано; – які встановлено взаємовідносини в злочинній організації, чи наявні конфлікти між членами формування. Застосування тактичних прийомів під час допиту підозрюваних залежить від займаної ними позиції. Як показує практика, на початковому етапі розслідування підозрювані – члени злочинного формування – зазвичай відмовляються давати будь-які свідчення чи повідомляють неправдиві відомості [34]. Під час допитів членів організованого формування доречно застосовувати відеозапис як доказовий засіб фіксації перебігу та результатів допиту. Коло осіб, які можуть бути свідками у вказаній категорії кримінальних проваджень, залежить від конкретних обставин, зокрема від виду вчинення

фінансової операції чи укладеної угоди, пов'язаної з легалізацією незаконно отриманих коштів або майна. Для цієї категорії проваджень важливе значення має порядок допиту свідків. Процесуальний статус свідків можуть мати особи, які фактично виконували операції з легалізації, але не усвідомлювали, що їх використовують у злочинній діяльності. Такими свідками можуть бути працівники банківських та інших фінансових установ, через які здійснювали операції з коштами, походженню яких надавали вигляду законного. Вони можуть пояснити обставини й особливості відкриття рахунків та руху коштів на них. Нотаріуси, державні реєстратори, ріелтори, адвокати, представники юридичних фірм, аудитори – особи, які брали участь у підготовці, укладанні та реєстрації правочинів з майном незаконного походження або надавали клієнтам допомогу щодо планування чи проведення операцій із цим майном, можуть пояснити обставини здійснення вказаних операцій та повідомити інформацію про їх учасників (за виключенням інформації, розголошувати яку заборонено відповідним законом). Працівників державних органів необхідно допитати про дотримання вимог чинного законодавства та порядок реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності; підставних осіб, зареєстрованих як засновників або керівників підприємств – про осіб, з чия ініціативи вони погодилися обійняти посади, умови укладання цих угод та їх участь у діяльності суб'єкта господарювання. Працівники митних органів можуть надати пояснення про обставини оформлення митних декларацій щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій. Працівники ДФС України можуть повідомити про обставини оформлення звітних документів і документів на одержання певних пільг, відшкодувань тощо. Працівникам контролюючих органів доцільно поставити запитання щодо обставин виявлення сумнівних фінансових операцій чи укладених правочинів, поведінки осіб, долучених до цих дій. Крім указаних осіб, як свідків може бути допитано родичів, знайомих, друзів підозрюваних. Свідки з-поміж родичів, близьких, знайомих підозрюваних на запитання прокурора можуть повідомити про наявність в останніх нерухомого та рухомого майна, предметів розкоші, де і коли вони придбані, на які кошти.

Розглянемо специфіку допиту свідків залежно від сфери легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Якщо легалізацію злочинних доходів учинено у сфері банківської діяльності, необхідно з'ясувати: – реквізити клієнта – юридичної чи фізичної особи, з яким спілкувалися працівники банку; – хто у банку здійснював операції з його коштами, які саме операції проходили по рахунку, їх обґрунтування; – які документи оформляли та де вони знаходяться; – чи допускалися порушення порядку банківських операцій. Під час допиту працівників організації, рахунки якої використовували для переміщення коштів, отриманих унаслідок злочинної діяльності, з'ясовують: – час заснування організації, види її діяльності; – особи директора та головного бухгалтера, чи вони фактично займалися цією діяльністю; – який банк обслуговує організацію; – від кого, скільки і у зв'язку з чим на рахунок організації надходили кошти та на які рахунки їх перераховували; – чи отримували гроші готівкою, хто її перевозив або забирав тощо. В осіб, які виконують технічні функції (секретарі, водії, кур'єри), з'ясовують:

– взаємовідносини між керівниками організації з представниками інших фірм і установ, їх коло;

– які документи технічні працівники оформляли, доставляли, чи були відмінності під час роботи з окремими документами. Особи, зареєстровані як засновники чи керівники підприємств (підставні особи), мають пояснити: – хто запропонував їм провести ту чи іншу операцію; – на яку суму оформлялися документи, хто в цьому брав участь, кому передавали кошти і за яких обставин. Співучасники (виконавці, співвиконавці) предикатного правопорушення можуть свідчити про такі обставини: – яким є походження та розмір легальних доходів, причини розбіжностей між ними (розмірами) і вартістю придбаного майна; – які доходи отримані в результаті злочинної діяльності і кому вони передані; – обставини вчинення фінансових операцій і угод з такими доходами; – які особи брали участь у вчиненні цих угод; – які документи при цьому склалися; – кому належить суб'єкт господарювання, рахунки якого

використовувались для перерахування отриманих коштів, склад його засновників; – які кредитні установи використовувались для перерахування коштів по рахунках фірм; – яке майно чи цінні папери було придбано підозрюваними, чи відкриті рахунки, коли, що було джерелами утворення доходів. У тому випадку, якщо учасником легалізації був працівник банку (який безпосередньо здійснював фінансову операцію, акцептував її або проводив моніторинг конкретного виду операції, топ-менеджер, який надавав вказівки безпосереднім виконавцям на проведення операцій із легалізації доходів, керівник банку, який згідно зі службовими обов'язками має контролювати правомірність здійснення фінансових операцій та інші), у нього додатково з'ясовують: – з яких причин він, оформляючи банківську операцію, допустив порушення; – хто з керівників банку знав про них; – яку винагороду він за це отримав;

– чи характерні ці порушення для його роботи загалом тощо. Особливості допиту свідків під час легалізації з використанням фіктивного підприємництва. За наявності ознак фіктивності підприємства його працівників допитують з таких питань: – у чому полягала діяльність керівництва; – хто встановлював порядок здачі та прийому грошових коштів; – у яких банківських установах були розрахункові рахунки; – хто мав право підпису на банківських та інших документах. Працівники бухгалтерії фіктивної організації можуть повідомити про: – джерела надходження грошових коштів; – порядок їх оприбуткування; – місцезнаходження документів, які відображають рух коштів; – відповідність виробничої або торгівельної діяльності підприємства обороту фінансових активів по рахунках; – суми оплати за перерахування легалізованих доходів через рахунки підприємства, які кошти та під яким приводом отримував підозрюваний. Інкасаторів допитують про порядок отримання грошей для здачі в банк. За цією категорією кримінальних проваджень виникає потреба в проведенні певних негласних слідчих (розшукових) дій, що передбачають втручання в приватне спілкування, а саме: – аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); – арешт, огляд, виїмка

кореспонденції (ст. 261, 262 КПК України); – знаття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); – зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); Також вдаються до проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як: – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);

– спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України).

Загальна мета проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій полягає в тому, щоб встановити суб'єкт злочину, тобто простежити всіх співучасників кримінального правопорушення, що розслідується. Для проведення аудіо-, відеоконтролю особи згідно п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України, можна здійснити обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, причетної до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, застосовуючи таємне проникнення до них, після чого встановити технічні засоби аудіо- та відеоконтролю особи [19]. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи здійснюється на підставі клопотання слідчого, узгодженого з прокурором, або клопотання прокурора до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи та клопотання слідчого, узгодженого з прокурором, або клопотання прокурора до слідчого судді про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи у зазначених місцях. Зазначені негласні слідчі (розшукові) дії можуть здійснюватися у: – публічно недоступних місцях, до яких неможливо увійти або в яких неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб (ч. 2 ст. 267 КПК України); – житлі особи, тобто приміщенні, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення й правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення (ч. 2 ст. 233 КПК України); – іншому володінні особи, тобто транспортному засобі, земельній ділянці, гаражі, інших будівлях чи

приміщеннях побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які перебувають у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України) [19].

Згідно з ч. 3 ст. 267 КПК України, неможливо провести обстеження приміщень, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання). Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може здійснювати слідчий або оперативний підрозділ за його письмовим дорученням у порядку ст. 41, 246 КПК України. За результатами її проведення, відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України складається протокол, який з додатками не пізніше ніж через 24 год з моменту припинення цієї дії передається прокурору для подальшого збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати в кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України) [19]. Накладення арешту на кореспонденцію фактично полягає в затриманні установою зв'язку відправлення кореспонденції особи, причетної до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (листів усіх видів, бандеролей, посилок, поштових контейнерів, переказів, телеграм, інших матеріальних носіїв передання інформації між особами) без її відома. Підставою для накладення арешту на кореспонденцію є отримання достовірної інформації про те, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі й документи, що мають істотне значення для досудового розслідування. Під час здійснення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії слідчий може зобов'язати керівника відповідної установи здійснювати контроль і затримувати кореспонденцію особи, а також у разі затримання кореспонденції, що містить відомості, які мають значення для досудового розслідування, провести її огляд та виїмку на підставі ст. 262 КПК України, а за потреби – зняти з неї копії та отримати зразки з відповідних відправлень. Результати накладення арешту на конкретну

кореспонденцію фіксуються у відповідному протоколі з обов'язковим описанням кореспонденції та способу її збереження [19].

Після закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді, накладений на кореспонденцію арешт вважається скасованим, а затримана кореспонденція, яку було вилучено, підлягає відправленню адресатові. Огляд затриманої в результаті накладення арешту кореспонденції (згідно зі ст. 261 КПК України) слідчий проводить в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію. В огляді беруть участь представник цієї установи, а також спеціаліст (за потреби) [19]. У присутності зазначених осіб слідчий може прийняти такі рішення: – відкрити й оглянути затриману кореспонденцію. У разі виявлення в кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, слідчий у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень з метою збереження конфіденційності накладення арешту на кореспонденцію; – нанести на виявлені речі та документи спеціальні позначки, обладнати їх технічними засобами контролю; – замінити речі й речовини, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги. У разі відсутності речей чи документів, які мають значення для досудового розслідування, слідчий дає керівнику або працівникам відповідної установи вказівку про вручення оглянутої кореспонденції адресату. Причому керівники та працівники установ зв'язку зобов'язані сприяти проведенню негласної слідчої (розшукової) дії та не розголошувати факт її проведення чи отриману інформацію. За результатами проведення огляду, вилучення або затримання кореспонденції слідчий складає протокол згідно з вимогами ст. 104–107, 252, 262 КПК України [19]. У протоколі обов'язково зазначають відомості про: – оглянуту кореспонденцію; – вилучену, доставлену адресатові або тимчасово затриману кореспонденцію; – кореспонденцію, з якої знято копії чи отримано зразки,

– результати проведення інших дій, передбачених ч. 2 ст. 262 КПК України [19].

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є різновидом втручання у приватне спілкування, яке здійснюється за допомогою уповноважених оперативно-технічних підрозділів Національної поліції та органів безпеки на підставі ухвали слідчого судді та полягає в проведенні спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні та фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку із застосуванням відповідних технічних засобів. Поняття та особливості транспортної телекомунікаційної мережі визначено в Законі України «Про телекомунікації». Згідно з цим Законом, транспортна телекомунікаційна мережа – це мережа, що забезпечує передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу; телекомунікаційною мережею доступу є частина телекомунікаційної мережі між пунктом закінчення телекомунікаційної мережі та найближчим вузлом (центром) комутації виключно; пунктом закінчення телекомунікаційної мережі є місце стику (з'єднання) мережі телекомунікацій та кінцевого обладнання; кінцеве обладнання – це обладнання, призначене для з'єднання з пунктом закінчення телекомунікаційної мережі з метою забезпечення доступу до телекомунікаційних послуг (телефон, мобільний телефон, модем тощо). Транспортна телекомунікаційна мережа – основна частина інфраструктури будь-якого оператора телекомунікації, чи то оператор традиційної телефонії, сотовий оператор, провайдер бездротового або дротового доступу до Інтернету. В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання в приватне спілкування має бути зазначено ідентифікаційні ознаки, які дають змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання в приватне спілкування. Отримавши ухвалу слідчого судді про дозвіл на зняття

інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, слідчий, згідно з п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 41, ч. 6 ст. 246, ч. 4 ст. 263 КПК України, письмово доручає оперативно-технічному підрозділу здійснити зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. За результатами проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж уповноважений оперативно-технічного підрозділу, який здійснював зазначену негласну слідчу (розшукову) дію, складає протокол згідно зі ст. 104–107, 252 та 265 КПК України та протягом 24 год. з моменту припинення негласної слідчої (розшукової) дії повинен направити його прокурору [19]. Керівники та працівники операторів телекомунікаційного зв'язку зобов'язані сприяти виконанню дій зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді (згідно ч. 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» та ч. 4 ст. 263 КПК України). Зняття інформації з електронних інформаційних систем полягає у пошуку, виявленні та фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступу до електронної інформаційної системи або її частини, а також отриманні таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача, причетного до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [19]. Зазначену негласну слідчу (розшукову) дію здійснюють на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування та доступ до яких обмежується її власником, володільцем або утримувачем або пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. Причому можливе попереднє обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з дотриманням вимог ст. 267 КПК України. Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. За таких умов складають лише протокол про зняття

інформації з електронних інформаційних систем з відповідними додатками до нього та дотриманням вимог ст. 104–107, 252 та 265 КПК України [19]. У клопотанні слідчого, узгодженому з прокурором, про дозвіл на зняття інформації з електронних інформаційних систем поряд із зазначенням відомостей, перелічених у ч. 2 ст. 248 КПК України, додатково має бути вказано ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи. На підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий, у порядку п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 41, ч. 6 ст. 246, ч. 4 ст. 263 КПК України, письмово доручає оперативно-технічному підрозділу проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем. За результатами цих дій уповноважений оперативно-технічного підрозділу, який здійснював зазначену негласну слідчу (розшукову) дію, складає протокол згідно з вимогами ст. 104–107, 252, 265 КПК України та протягом 24 год з моменту припинення негласної слідчої (розшукової) дії повинен направити його прокурору [19]. Спостереження як негласна слідча (розшукова) дія полягає в негласному (замаскованому) візуальному стеженні за діями особи (або групи осіб) з метою пошуку, фіксації та перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу (осіб) та її (їх) поведінку або тих, з ким ця особа (особи) контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях з використанням або без використання відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження. Як свідчить аналіз оперативно-розшукової та слідчої практики, для отримання необхідних результатів від зазначеної дії необхідно володіти певними професійними здібностями, які десятиріччями накопичувались у підрозділах, які обслуговують оперативні підрозділи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, забезпечуючи їх необхідною інформацією, яка має не лише доказове, а й орієнтувальне значення. Специфіка (підвищений рівень конфіденційності) існування та застосування зазначених підрозділів також виправдовується умовами протидії злочинній діяльності.

Запропоновані особливості оформлення дозволу та результатів застосування спостереження (ч. 2 та ч. 3 ст. 269 КПК України) стосуються оперативних підрозділів, які є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності [19]. Саме вони можуть приймати рішення щодо застосування можливостей інших забезпечуючих оперативних підрозділів. Зазначені взаємовідносини повинні бути урегульовані вже наявними відомчими нормативними актами. Одним із першочергових завдань під час розслідування злочинів зазначеної категорії є визначення необхідності проведення різноманітних експертиз, зокрема судово-економічної та криміналістичної (технічна експертиза документів, почеркознавча, комп'ютерно-технічна експертизи тощо). Ураховуючи, що для проведення зазначених експертних досліджень потрібен певний час, їх доцільно призначати на початку розслідування. Використовуючи висновки експертів, слідчий зможе підтвердити версії слідства щодо обставин легалізації доходів. Найбільш поширеною слід вважати судово-економічну експертизу, яка на сьогодні формується як самостійний клас експертиз, що зумовлено потребами слідчої та судової практик. Основними різновидами судово-економічних експертиз є: – судово-бухгалтерська (80 % від загальної кількості проведених експертиз); – фінансово-економічна (15 %); – кредитно-грошова (1 %); – податкова та фінансово-аналітична (4 %). Об'єктами дослідження всіх різновидів судово-економічної експертизи можуть бути одні й ті самі документи. Водночас кожна з них досліджує певні конкретні дані, наявні в цих документах. На думку Г. А. Матусовського, предметом судово-економічної експертизи є стан і результати економічної діяльності суб'єктів економічних відносин, а об'єктом – показники, що характеризують цю діяльність [35].

На практиці в провадженнях про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, найчастіше проводять судово-бухгалтерську, почеркознавчу експертизи, а також техніко-криміналістичну експертизу документів. Значно рідше здійснюють судово-економічну, судово-товарознавчу, комп'ютерно-технічну експертизи. Питання, які ставлять перед

експертами, мають бути сформульовані з урахуванням конкретних фактичних обставин провадження, урахувати спосіб учинення кримінального правопорушення та обставин, які підлягають доказуванню в кожному конкретному випадку. Залежно від предмета доказування формулювати питання доцільно після попередньої консультації з фахівцями експертних установ. Зокрема, потреба в проведенні судово-бухгалтерської експертизи виникає стосовно значного кола проваджень про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, коли повнота дослідження обставин, що підлягають встановленню, неможлива без застосування спеціальних знань експерта в галузі бухгалтерського обліку. Предметом цієї експертизи в провадженнях про легалізацію є фінансово-господарська діяльність, відображена в документах бухгалтерського обліку, бухгалтерських реєстрах і податковій звітності, яка може свідчити про легалізацію доходів. На підставі дослідження документів експерт доходить висновку щодо законності господарських операцій та правильності їх відображення в бухгалтерському обліку. Фінансово-економічна експертиза дає змогу: – встановити факт того, що сумнівна фінансова операція має ознаки легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; – визначити суб'єкта господарювання, де відбувалися операції з легалізації доходів; – з'ясувати економічне обґрунтування цих угод, зокрема визначити, чи не були вони завідомо збитковими для однієї зі сторін; – встановити стан та інтенсивність використання оборотних активів суб'єкта господарювання й джерела їх формування;

– визначити безпідставність і неправомірність перерахування коштів за поставлену продукцію, виконані роботи, надані послуги; – з'ясувати невідповідність угоди чинному законодавству; – встановити джерела створення тіньових доходів, методи й способи їх легалізації, документи, на підставі яких здійснювалася легалізація, тощо. За допомогою фінансово-економічної експертизи можна з'ясувати: – предмет і мету діяльності фірми (статутні та фактичні); – вид діяльності та його відповідність вимогам статуту; – якими основними й оборотними засобами володіє фірма, джерела їх

придбання, а також джерела фінансування її діяльності; – наявність у фірмі працівників (персоналу) для виконання передбачених статутом видів діяльності; – чи забезпечували наявні у фірмі основні й оборотні засоби можливість здійснювати статутну діяльність [54]. Судово-економічна експертиза надає можливість визначити: – факт того, що «сумнівна фінансова операція» є легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом; – суб'єкта господарювання, де відбувалися операції з легалізації цих доходів; – джерела створення тіньових доходів; – методи й способи легалізації цих доходів; – документи, на підставі яких здійснювали легалізацію. Головним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (буквених і цифрових) та підпису. Унаслідок дослідження можна встановити конкретного виконавця рукопису або підпису, який безпосередньо склав документи, що підтверджують факт легалізації незаконно отриманих коштів або майна. Оскільки підпис є ідентифікуючим знаком певної особи, передусім необхідно встановити, чи самостійно особа виконала сумнівний підпис [12]. Методика експертизи підпису передбачає обов'язкове проведення дослідження у два етапи: – вирішення питання про оригінальність підпису, тобто встановлення, чи виконано спірний підпис особою, від імені якої він значиться; – встановлення виконавця підробленого підпису осіб (за умов надання відповідних зразків підпису та почерку тих, кого перевіряють). Ця експертиза передбачає також виконання окремих завдань неідентифікаційного характеру (установлення факту виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця, навмисно зміненим почерком, з наслідуванням (імітацією) почерку іншої особи, визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо) [23]. Під час постановки питань, які належить вирішити в межах проведення почеркознавчого дослідження підпису, необхідно обов'язково вказати: – прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої значиться цей підпис; – прізвище, ім'я, по батькові можливого виконавця; – факт дослідження підпису від імені фіктивної особи; – найменування та

реквізити документів, на яких розміщено підпис, який досліджують; – точне місце розташування підпису на документі, який досліджують (найменування розділу, графи, рядка). Наприклад, питання можна поставити таким чином: «Ким виповнено підпис від імені Сидорова Петра Івановича, що розташований на касовому ордері № 25 від 2 березня 2013 року в графі «Головний бухгалтер», – самим Сидоровим Петром Івановичем чи іншою особою?».

Для проведення почеркознавчого дослідження необхідні не лише зразки підпису, а й зразки почерку можливого виконавця. Зразки почерку дають змогу експерту судити про загальні та часткові ознаки почерку виконавця, що не завжди можна зробити лише за підписом, який має обмежений графічний матеріал. Техніко-криміналістична експертиза може ідентифікувати технічні пристрої та прилади, матеріали, які використовували під час виготовлення та підроблення документів, на підставі яких незаконно отримані кошти чи майно набули статусу законно отриманих; встановити відносну давність виготовлення документа або виконання окремих його реквізитів. Дослідження електронних документів дає змогу встановити: – вид операційної системи та програмних засобів, які використовували в роботі комп'ютера; – інформацію, яку містять фізичні носії (які тестові та графічні документи виявлено, на яких дисках, дискетах); – назви файлів, їх розмір, дату створення, зміни й видалення; – дані про наявність на носіях інформації, що стосується певного факту відмивання доходів, тощо. Головним завданням експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів є: – установлення технічного стану комп'ютерно-технічних засобів, обставин, пов'язаних з їх використанням, інформації та програмного забезпечення для легалізації незаконно отриманих доходів; – виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях та можуть свідчити про вчинення фінансових операцій; – установлення відповідності програмних продуктів певним параметрам. Рішення про необхідність проведення інших видів судових експертиз має бути прийнято в кожному конкретному випадку залежно від особливостей способу вчинення кримінального правопорушення [43].

Висновки до розділу 2

На основі проведеного у другому розділі магістерської роботи дослідження аналітичного інструментарію та процедури фінансових розслідувань приходимо до таких висновків та узагальнень.

По-перше, контролюючі органи, вирішуючи завдання щодо виявленню злочинів, стикаються з істотними організаційними і методичними проблемами. В якості основної організаційної проблеми при виявленні злочинів виступає неможливість використання контролюючим органом заходів з інструментарію правоохоронних органів, в тому числі оперативно-розшукових заходів. Не маючи таких заходів, контролюючий орган у багатьох випадках не може виявити всю схему вчинення злочину, встановити причетність до її здійснення конкретних громадян, що призводить до знищення слідів злочинів. Друга організаційна проблема – це відсутність необхідного рівня взаємодії за конкретними справами, в тому числі в рамках єдиного електронного простору.

По-друге, на відміну від багатьох інших видів злочинної діяльності, економічній злочинності властива самодермінація та автокореляція злочинних дій, а також пролонгована дія факторів, що означає певну часову затримку між фактором та дією. Це також ускладнює моніторинг та прогноз економічної злочинності, але не знімає необхідності стратегічних, далекоглядних економічних, правових управлінських та інших рішень.

По-третє, в умовах суперечливості та неповноти офіційної статистичної інформації про економічні злочини, все очевиднішою стає необхідність розробки нових кримінологічних методик моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації у сфері економіки України як на основі поєднання кількісного та якісного аналізу даних, так і за рахунок підкріплення його даними з альтернативних джерел, зокрема, віктимологічних оглядів, оцінки наслідків економічних злочинів, що є навіть більш показовими та визначальними для визначення стратегій захисту та безпеки національної економіки.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ ТА ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

3.1. Злочинні технології та схеми збагачення з використанням криптовалют та перспективи фінансових розслідувань у цій сфері

Першочерговим завданням для правоохоронних органів, які займаються фінансовими злочинами, є повернення незаконно одержаних активів та перекриття злочинцям доступу до доходів від їхньої злочинної діяльності. Проте, для повернення незаконно отриманих активів їх необхідно спочатку розшукати. Під фінансовим розшуком активів мається на увазі процес, в якому слідчий виявляє, відстежує та встановлює місце перебування доходів від злочинної діяльності. Традиційне розслідування з розшуку активів має три стратегічних напрямки:

- встановлення місця перебування активів;
- ідентифікація їх як незаконної діяльності, що дасть можливість отримати постанови суду про їх заморожування та конфіскацію;
- доведення фактів вчинення відповідних злочинів [15].

В даному контексті, зазначимо, що динаміка зростання криптовалют дозволяє не тільки зберігати та забезпечувати свої заощадження від інфляції в країнах із нестабільною національною валютою, а й забезпечує перспективи для примноження свого капіталу. Це спричиняє зростання попиту на криптовалюту серед усіх верств населення, у тому числі серед хакерів, наркоторговців, організаторів схем відмивання коштів та інших зловмисників, що у сучасних умовах стає викликом та загрозою національним інтересам. Особливо небезпечною є можливість використання схем фінансування російських диверсантів на території за допомогою криптовалюти [15].

Серед технологій та схем у сфері криптовалют популярності набуває анонімна версія інтернету – даркнет. Терміном «даркнет» позначають сукупність веб-сайтів, видимих публічно, які мають прихований IP-адрес сервера, на якому вони розміщуються. Такі сайти можуть відвідувати всі веб-користувачі, але з'ясувати, хто є їх автором, дуже складно. У той же час, на подібні сайти неможливо потрапити, використовуючи популярні пошукові системи.

Практично всі сайти, що знаходяться в так званому даркнеті, приховують свою приналежність, використовуючи інструмент шифрування Tor. Технологія Tor дозволяє користувачам зберігати свою анонімність в Інтернеті при відвідуванні сайтів, веденні блогів, відправленні повідомлень [21].

За допомогою технології Tor здійснюється приховування особистих даних і місця розташування. У випадку, коли в управлінні мережі Tor знаходиться вебсайт, ефект спостерігається той же, що і в ситуації з кінцевим користувачем. Для того, щоб відвідати сайт в даркнеті, який використовує інструмент шифрування Tor, веб-користувач повинен також використовувати Tor.

Чорні ринки даркнету продають свої товари і послуги анонімним клієнтам, які часто розплачуються біткойнами. Один з найбільших маркетів даркнету – Alphabay Market. Продаж наркотиків, становить близько 70% всіх товарів, в даркнеті доступні різні види наркотичних препаратів. Також можна купити акаунти в соцмережах, персональну інформацію і сканування паспортів, різні документи – від номерів паспорту до водійських прав. Розповсюдженим товаром у даркнеті є скановані копії кредитних карт, які використовуються для картингу – викрадення коштів із цих карт. Широкого розповсюдження здобуває даркнет і в Україні, де є десятки сайтів з можливістю анонімно придбати нелегальні товари [15].

Найбільшим ризиком популяризації криптовалюти для України є легкість легалізації коштів отриманих злочинним шляхом. Відсутність зв'язку між рахунками у віртуальних валютах і реальними людьми в поєднанні з

можливістю володіти необмеженою кількістю рахунків створює сприятливе середовище для створення нових складних моделей, спрямованих на приховування незаконного походження коштів.

Для прикладу розглянемо той факт, що будь-який користувач мережі біткоїн може створити будь-яку кількість адрес без ідентифікації. Транзакції між двома адресами, обидва з яких контролюються одною і тою ж людиною, не відрізняються від операцій, в яких різні люди контролюють ці адреси. Таким чином, теоретично зловмисники можуть провести, наприклад, 100 000 Bitcoin-транзакцій між адресами, які ними ж і контролюються, перед тим, як перетворити біткоїн в іншу форму. Відновлення такого ланцюга операцій, особливо якщо це робиться вручну, зайняло б, як мінімум, дуже багато часу, якби взагалі виявилось можливим. Такий прийом може бути частиною складної схеми по відмиванню грошей з використанням декількох осіб, віртуальних валют. Так само, як і первинна торгівля віртуальними валютами, яка відбувається з адміністраторами або біржами віртуальних валют, вторинна торгівля віртуальними валютами, як, наприклад, при використанні Інтернет-аукціонів або інших торгових майданчиків, також створює сприятливі можливості для збільшення складності проведення розслідування транзакцій [15].

У випадку з централізованими віртуальними валютами адміністратор має можливість ввести обмеження щодо максимальної суми операцій. Однак, такі заходи, як правило, спрямовані на попередження потенційного шахрайства всередині системи. Аналогічним чином біржі віртуальних валют можуть встановлювати обмеження щодо суми для нових рахунків. Будь-які суми без обмежень або контролю можуть бути переведені за допомогою децентралізованих віртуальних валют. У випадку з біткоїн сума угоди ніяк не впливає на алгоритм проведення транзакції. До тих пір, поки власник певного Bitcoin-адреси може підтвердити свої права власності на певну кількість біткоїн, він має можливість перевести на один або кілька Bitcoin-адрес, незалежно від кількості переданих біткоїн.

Анонімність, велика кількість місць, в яких приймається оплата за допомогою нових способів платежів, можливість здійснення різних операцій, а також можливість зняття готівки через банкомати є одними з головних чинників, що підвищують привабливість нових способів платежів для злочинних елементів, які займаються відмиванням грошей. Анонімність може бути забезпечена шляхом використання анонімних продуктів. Крім того, анонімність може бути досягнута за допомогою незаконного використання персональних продуктів і особистих даних (тобто шляхом відходу від перевірки особистості за допомогою підроблених або вкрадених посвідчень особи або за рахунок використання фіктивних або підставних осіб, і т.д.) [15].

Адміністратори і біржі віртуальних валют регулюються лише в деяких юрисдикціях. Прогалини у сфері контролю з боку державного регулятора адміністраторів і бірж віртуальних валют – це ключовий фактор ризику як для обслуговуючих даних бізнес фінансових установ, так і для юрисдикцій поряд з відсутністю або недостатнім режимом санкцій.

Однією з труднощів в частині ліцензування та нагляду є те, що юрисдикція реєстрації і юрисдикція, де здійснюється основна діяльність, не збігаються, біржа або адміністратор може бути зареєстрований як компанія міжнародного бізнесу (офшор) і при цьому використовувати банківські рахунки в інших країнах. У деяких випадках проблемою може стати відсутність спеціального законодавства для постачальників фінансових послуг. Більшість операцій з віртуальними валютами припускають мінімальний або не передбачають взагалі контакт клієнтів і адміністратора.

Після застережень з боку Групи з протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму (FATF) були опубліковані документи, що стосувалися загроз, пов'язаних з цифровою валютою, з точки зору її використання для фінансування злочинної діяльності. В квітні 2012 р. Федеральне бюро розслідувань США оприлюднило результати оцінки оперативної інформації під заголовком «Віртуальна валюта біткоїн: унікальні характеристики створюють нові виклики для стримування незаконної

діяльності». Основні тези документу полягали в дослідженні феномену біткоїн та складнощам виявлення підозрілої діяльності, встановлювати особи користувачів та отримувати документи про трансакції. Крім того, наголошено, що біткоїн цілком обґрунтовано буде приваблювати тих, хто займається відмиванням грошей, та інших злочинців, які обходять традиційні фінансові системи, використовуючи інтернет для переказів грошей в усьому світі [15].

Злочинні організації вже використовували цифрову валюту для результативного відмивання доходів від своєї злочинної діяльності. Показовим прикладом був коста-риканський переказувач виплат під назвою «резерв свободи». Він свідомо приймав підозрілі депозити, конвертував їх у свою власну цифрову валюту (долари «резерву свободи»), після чого знову здійснював конвертацію в чисту валюту після процедури позбавлення коштів будь-яких ознак місця їхнього походження. Діяльність з відмивання грошей проводилась цілком анонімно. Проте, службою фінансових розслідувань дана схема була виявлена, проте обсяг проведеної операції з відмивання грошей сягнув близько 6 млрд. дол. США [15].

Багато науковців публікували дослідження, де намагалися пояснити та випробувати різні стратегії та методи аналізу блокчейну та прив'язування адрес до їхніх власників. висновки їхніх досліджень у поєднанні з внутрішньо притаманними характеристиками протоколу біткоїн та традиційними методами розслідування можуть забезпечити слідчих та прокурорів корисним та потужним інструментарієм для повного відстеження активів, які ховаються за блокчейном.

Одним із методів є використання властивостей трансакцій для встановлення зв'язків.

Протокол біткоїн переказує суми від одного користувача до іншого, не пересуваючи фактичні «монети». Особа має у власності біткоїни, якщо в блокчейні є трансакція, за якою гроші відправляються на адресу, яку ця особа контролює, маючи асоційований приватний ключ. Якщо подивитися на трансакцію в блокчейні, в ній будуть показані її вхідні дані (походження

відправлених біткоінів), її вартість, мітка часу (що раз і назавжди посвідчує момент здійснення трансакції), а також її вихідні дані (адреса призначення, відправлених біткоінів). Розглянемо трансакції, що відбулися в блоці #21600012 в цьому блоці маємо найпростіший приклад трансакції з одним вхідним та одним вихідним параметром (рис. 3.1).

Наступним дієвим методом розслідування є використання обмінних центрів для збирання інформації.

В минулому обмінні структури працювали в спосіб, що був притаманний дикому заходу, майже або й зовсім не маючи будь-яких зобов'язань, проте тепер від них вимагається реалізація контрольних заходів «знай свого клієнта» (KYC), а в багатьох країнах – ще й реєстрація як структур, що займаються переказом грошей. за наявності таких вимог можна припускати, що центри обміну цифрової валюти можуть стати корисними партнерами в розслідуваннях, що проводять правоохоронні органи. з їхньою допомогою слідчі та прокурори можуть отримувати доступ до більшого обсягу інформації про сторони, що здійснюють перекази, аніж тільки мати їхні адреси, наприклад:

- контактна інформація: ім'я та прізвище, дата народження, адреса, телефон, адреса електронної пошти, копія документу, що посвідчує особу, або паспорту;
- інформація користувача: історія залишків на рахунку, login (місце, час та IP-адреса);
- фінансова інформація: номери банківського рахунку або кредитних карток, що використовувалися для поповнення рахунку або зняття коштів [15].

На своїй сторінці «угода з користувачем» обмінні центри біткоін згадують про правила KYC, яких вони дотримуються, та повідомляють користувачів про те, що від них може вимагатися розкриття відомостей про їхніх клієнтів, а також «відмова в здійсненні або скасування будь-якої незавершеної трансакції з біткоінами у відповідності до вимог закону.

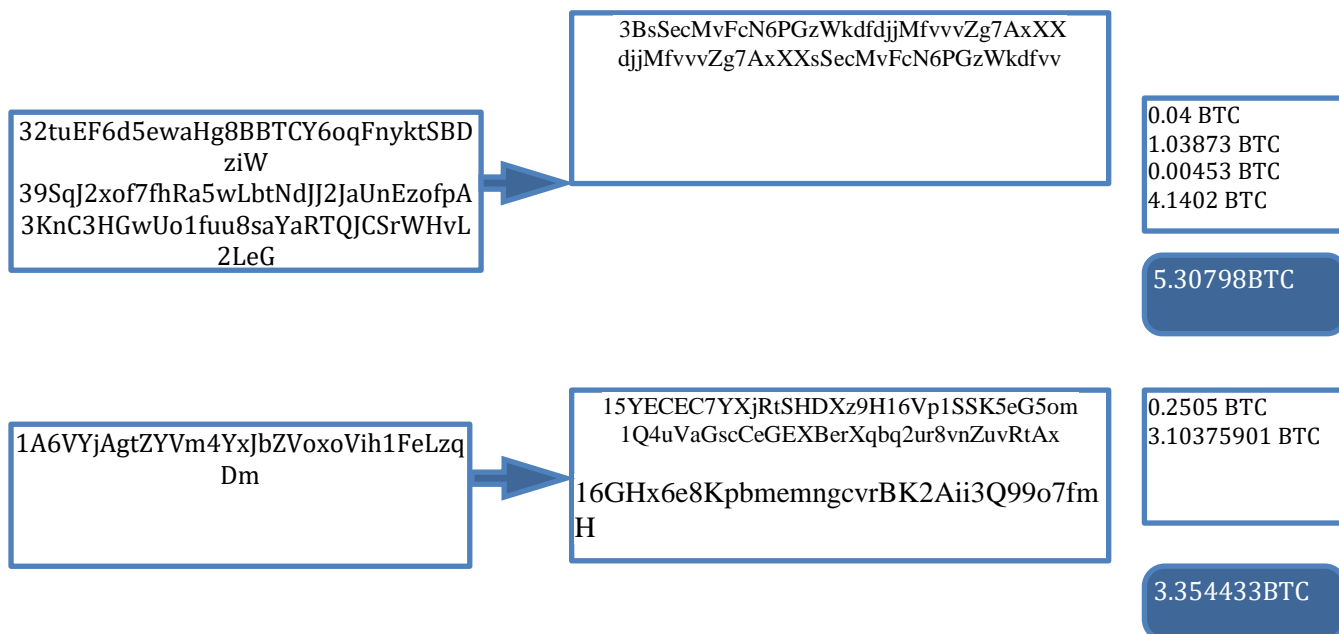

Рис. 3.1. Приклад трансакції з одним вхідним і вихідним параметром [15]

Особливої уваги слід приділяти способу зберігання таких матеріалів згідно з вимогами експертизи для того, щоб вони не втратили свою доказову вагу та не дали приводів для закидів щодо їх підробки або щодо незаконного порядку їх отримання, що може зашкодити провадженню в справі.

3.2. Напрями покращення інституційно-організаційного забезпечення та стратегічні вектори побудови ефективної системи фінансових розслідувань

Накопичений у розвинених державах світу досвід боротьби з правопорушеннями у фінансовій сфері доводить необхідність і актуальність створення у державі єдиного центрального органу виконавчої влади – Служби фінансових розслідувань (фінансової поліції), що відповідатиме за профілактику і розслідування всіх видів економічних правопорушень, зокрема податкових, та здійснення фінансового контролю.

Аналіз способів розподілу повноважень між фіскальними та контролюючими органами по боротьбі з податковими правопорушеннями у

різних країнах дозволив виділити організаційні моделі. Деякі з цих моделей існують досить давно і були створені в результаті розвитку правоохоронної структури держави. Інші моделі є відображенням недавніх політичних рішень. Кожна організаційна модель має особливості, які повинні враховуватися при розробці стратегій для міжвідомчої співпраці з метою досягнення максимальної вигоди від такої співпраці [4]:

Модель 1: фіскальна служба відповідає за керівництво і проведення розслідувань. Ця модель застосовується в Австралії, Канаді, Німеччині, Греції, Індії, Ірландії, Кореї, Новій Зеландії, Південній Африці, Швейцарії, Великобританії і США.

Модель 2: фіскальна служба відповідає за проведення розслідувань під керівництвом генерального прокурора. Ця модель застосовується в Австрії, Чилі, Нідерландах, Португалії, Швеції, Іспанії і США. Нині в Іспанії розслідування податкових злочинів проводиться під керівництвом допитуючого судді.

Модель 3: спеціалізований орган що не входить до фіскальної служби, однак знаходиться під наглядом Міністерства фінансів і відповідає за проведення розслідувань. Ця модель застосовується у Великій Британії, Греції, Грузії, Ісландії, Литві, Казахстані, Туреччині.

Модель 4: поліція або прокуратура відповідають за проведення розслідувань. Ця модель застосовується у Бельгії, Чехії, Данії, Фінляндії, Франції, Японії, Люксембурзі, Мексиці, Норвегії, Словаччині і Словенії. Італія не включена у вищезгадані чотири моделі.

В Італії повноваження з проведення розслідувань фінансових злочинів, включаючи податкові злочини, передані Фінансовій гвардії (Guardia di Finanza), яка може проводити такі розслідування як незалежно, так і під керівництвом генерального прокурора. Фінансова гвардія також може проводити цивільно-податкові розслідування та перевірки у рамках своїх адміністративних повноважень. США вказані в обох Моделях 1 і 2, що відображає два види кримінальних розслідувань. Перший вид є адміністративним розслідуванням,

яке проводиться співробітником податкової адміністрації, а потім справа передається прокуророві. Другий вид розслідування проводиться Великим журі (розширеною колегією присяжних; Grand Jury); це розслідування ініціюється прокурором та з самого початку проводиться під його керівництвом. У Греції розслідування податкових злочинів може здійснюватися податковою адміністрацією або Правоохоронним агентством з економічних злочинів (SDOE) при Міністерстві фінансів. У зв'язку з цим Греція вказана в обох Моделях 1 і 3.

Діяльність Служби фінансових розслідувань України (фінансової поліції) мала б спрямовуватися та координуватися Президентом України, а не Кабінетом Міністрів України, що суперечило б положенням ст. 116 Конституції України (передбачає, що органом, який здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю є саме Кабінет Міністрів України). Вважаємо, що створення Служби фінансових розслідувань в Україні дасть можливість: 1) імплементації у вітчизняне законодавство європейської моделі органів, що поєднують в собі контрольні-перевірочні функції з функціями досудового розслідування у сфері запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями; 2) усунення розгалуженої та неефективної системи правоохоронних та інших органів державної влади, що здійснюють контрольні-перевірочні заходи і досудове розслідування у сфері запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями; 3) встановлення статусу та компетенції центрального органу виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави, прав та обов'язків його співробітників, службовців та працівників; 4) проведення оперативно-розшукових заходів та досудового розслідування, здійснення фінансового контролю і окремих функцій податкового, митного контролю, які визначаються завданнями, покладеними на центральний орган виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави; 5) визначення системи та статусу керівництва центрального органу виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави; 6) організації взаємодії центрального

органу виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави з іншими державними органами, які беруть участь у здійсненні запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями і фінансового контролю; 7) фінансування, матеріально-технічного та соціального забезпечення центрального органу виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави; 8) соціального, правового захисту, пенсійного забезпечення, відповідальності осіб, які працюють або проходять службу у центральному органі виконавчої влади у сфері охорони економічної безпеки держави. Одним з основних завдань такої служби буде отримання кредиту довіри у суспільства шляхом реалізації наданих повноважень з метою захисту фінансової системи держави та протидії економічним. Створення Служби фінансових розслідувань неминуче зіткнеться з низкою ризиків ефективного функціонування, які необхідно буде попереджувати або мінімізувати (табл. 3.1.). Основними напрямками взаємодії Служби фінансових розслідувань і Держаної фіскальної служби України, на нашу думку, мають бути безоплатне отримання інформації та взаємний доступ в якості користувачів до інформаційних систем зазначених органів. Таким чином, передавання певних правоохоронних функцій від окремих відомств до Служби фінансових розслідувань об'єктивно визначається потребами вдосконалення функціонування органів, які здійснюють контроль за додержанням законодавства у сфері державних фінансів, проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки.

Обмін інформацією є необхідною умовою для міжвідомчої співпраці при боротьбі з фінансовою злочинністю. Проте, окремі країни розробили операційні моделі, які найбільш ефективним чином використовують систему взаємодії у сфері боротьби з податковими правопорушеннями та дозволяють фіскальним і правоохоронним органам здійснювати спільну роботу для реалізації взаємних інтересів.

Таблиця 3.1

Ризики функціонування Служби фінансових розслідувань та напрями їх попередження (мінімізації) *

Ризики	Напрями попередження (мінімізації)
Порядок призначення і звільнення з посади керівника СФР (призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України) може призвести до створення чергового органу тиску на платників податків	Для більшої незалежності у своїй діяльності доцільно, щоб керівник СФР призначався та звільнявся з посади Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.
При існуючому корупційному полі, дотримання законодавства для співробітників СФР буде далеким від розуміння дотримання законності інтересів сторін.	Доцільно значно підвищити заробітну пату (грошове утримання) співробітників СФР, що знизить корупційні ризики. Також у діяльності СФР необхідно широко використовувати новітні технології та максимально зменшити вплив людського суб'єктивного фактору на процеси прийняття рішень. Крім того, слід впроваджувати механізми здійснення не тільки державного, а ще й громадського контролю за діяльністю СФР.
Неврегульованість питання щодо розмежування повноважень між СФР та існуючими правоохоронними структурами у сфері розслідування окремих видів кримінальних правопорушень може призвести до конфліктів між відомствами та знизить рівень захисту прав потерпілих громадян у кримінальних провадженнях.	Варто передбачити можливість розмежування функцій СФР та інших правоохоронних органів за принципом того, кому завдана шкода – якщо державі, то це компетенція СФР, якщо громадянину – це компетенція МВС.
Реорганізація Державної фінансової інспекції України та утворення на її основі органу з повноваженнями більш широкими, ніж здійснення державного фінансового контролю, може призвести до послаблення системи контролю у сфері державних фінансів, яка наразі знаходиться в Україні на етапі становлення і приведення у відповідність до міжнародних стандартів.	Утворення СФР є можливим і не сприятиме послабленню системи державного фінансового контролю, якщо в країні належним чином функціонують дві частини цієї системи: внутрішній державний фінансовий контроль, що здійснюється через урядові органи, наділені правом контролювати державні фінанси, і незалежний зовнішній фінансовий контроль, що здійснюється від імені парламенту органами, котрі є незалежними від процесу безпосереднього управління та контролю публічними фінансовими ресурсами, який входить до компетенції уряду – вищим органом фінансового контролю.
Законодавством не передбачена переатестація й встановлення граничної чисельності співробітників СФР, в результаті чого кількість і професійна придатність співробітників СФР визначатимуться політичною кон'юнктурою і бажаннями керівництва СФР	Необхідно законодавчо встановити чисельність кадрового складу у СФР та підрозділах служби. Це було б дієвим запобіжником від неминучого розростання кількості працівників відомства

*Складено автором самостійно

Ці моделі повинні розглядатися не окремо, а, швидше, в якості складової послідовної стратегії, яка передбачає рух відомств в єдиному напрямі для досягнення спільної мети. Хоча тут немає будь-яких обмежень відносно

спільної роботи відомств, однак країни повинні розглядати можливість застосування нових і інноваційних методів, що ґрунтуються на їх потребах і досвіді, зокрема [11]:

1. Спільні слідчі команди дозволяють відомствам, що мають загальні інтереси, здійснювати спільну роботу над фінансовими розслідуванням. Ці стратегії використовують Австралія, Австрія, Канада, Данія, Фінляндія, Індія, Японія, Люксембург, Німеччина, Португалія, Південна Африка, Словенія, Туреччина і США.

2. Міжвідомчі центри розслідувань: зазвичай створюються з метою централізації процесів для збору та аналізу інформації для низки відомств. Ці стратегії використовують: Австралія, Фінляндія, Індія, Нідерланди, Швеція і США.

3. Відрядження та спільне розташування персоналу: ефективний спосіб передання знань і навичок при одночасній нагоді для співробітників встановити контакти зі своїми колегами з інших відомств. Ці стратегії використовують Австралія, Бельгія, Канада, Фінляндія, Франція, Ірландія, Італія, Японія, Корея, Нідерланди, Норвегія, Іспанія, Великобританія і США.

4. Інші моделі: інші стратегії включають використання баз даних колективного користування, поширення матеріалів стратегічної розвідки, такі як газети і короткі зведення, спільні комітети координують політику у сфері спільних обов'язків, міжвідомчі засідання та повчальні зустрічі для обміну інформацією за тенденціями у сфері фінансових злочинів, керівництво слідчих методик і передова практика розгляду справ. Ці стратегії використовують Австралія, Австрія, Канада, Чехія, Фінляндія, Індія, Ірландія, Італія, Японія, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, Словаччина, Південна Африка, Туреччина і США [58].

Фінансове розслідування має бути невід'ємною складовою загальної стратегії боротьби зі злочинністю, що ґрунтується на комплексних законодавчих засадах, у яких буде відображено роль фінансового розслідування як невід'ємної частини роботи правоохоронного блоку. Чіткі цілі та завдання,

цілеспрямовані заходи, наявність достатніх ресурсів, організація підготовки слідчих та оперативних працівників з можливістю використання наданих законом повноважень з урахуванням комплексного та креативного підходу, послідовності та цілеспрямованості дій – усе це елементи ефективної стратегії здійснення фінансового розслідування. Наступальний характер уживаних заходів має бути спрямований на те, щоб фінансові розслідування стали невід’ємною частиною всіх проведених правоохоронними органами перевірок стосовно злочинів, пов’язаних з отриманням фінансової вигоди. Слід використовувати проактивний підхід до розроблення дієвих стратегій щодо впровадження фінансових розслідувань у роботу правоохоронних органів на оперативному рівні, у тому числі: – забезпечення підтримки з боку чиновників високого рангу всередині країни, які публічно просувають і застосовують національну стратегію; – розміщення публічних заяв державних діячів високого рангу про підтримку й прихильність національної стратегії з протидії відмиванню брудних грошей і прийнятті відповідальності за її реалізацію; – створення робочих груп зі стратегічного планування з метою вироблення ефективних законодавчих новел, які дозволять об’єднати досвід та знання всіх зацікавлених відомств і створити єдиний план дій. Ці робочі групи мають включати представників від усіх зацікавлених відомств, що беруть участь у проведенні фінансових розслідувань; – проведення оцінки потреб і сприяння ефективному розподілу ресурсів; – створення спеціалізованих слідчих підрозділів з проведення фінансових розслідувань; – розроблення законодавчих ініціатив у частині оперативних дій, які сприятимуть проактивному (ініціативному) використанню повноважень щодо заморожування активів; – формулювання чітких завдань для відповідних органів і відомств зі створенням ефективних механізмів координації та звітності [58]. Пріоритетним завданням держави має стати підготовка необхідної кількості належним чином навчених слідчих з розслідування фінансових злочинів. Вони повинні бути обізнані в питаннях проведення цих розслідувань, зокрема знати відповідні положення національного законодавства, міжнародних конвенцій і стандартів. Слід

створити інституційні умови, які сприятимуть формуванню належного середовища для проведення фінансових розслідувань, а також сприяти розвитку взаємодії шляхом надання відповідних законодавчих повноважень будь-якому з компетентних органів. Фінансові розслідування слід провадити в поєднанні зі «звичайними» та іншими розслідуваннями предикатних злочинів або загалом об'єднувати з ними. Забезпечення можливості для спеціалізованих слідчих груп тісно співпрацювати з різними компетентними органами, де потрібні спеціальні знання та навички, має стати частиною «стандартних оперативних дій». Необхідно розробити стратегію фінансових розслідувань та розглянути можливість упровадження програм за допомогою яких відомства, такі як Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, деякі правоохоронні органи або підрозділи Держфінмоніторингу України, будуть відшкодовувати витрати, понесені на проведення фінансових розслідувань, такі як оплата роботи експертів, витрати на переклади, витрати на міжнародні поїздки та інші, коштами, одержаними від застосування процедур вилучення активів.

Паралельні розслідування. Паралельними розслідуваннями (у контексті фінансових розслідувань) є зосередження роботи одночасно на предикатному злочині та відмиванні грошей. Підхід, за якого використовують паралельні розслідування, дає змогу запозичити досвід і знання з тієї чи іншої сфери розслідування, які доповнюють один одного та сприяють більш повному розслідуванню злочинів. Проведення паралельного фінансового розслідування предикатного злочину є фактично превентивним, оскільки дає змогу виявити злочинні доходи, отримані від злочинів, що знаходяться в процесі розслідування, з метою їх подальшого розшуку/арешту. Таким чином, це є гарантією того, що активи не зникнуть, а також дає змогу запобігти потраплянню злочинних доходів у легальну фінансову систему, що, відповідно, виключає можливість використання цих коштів з метою вчинення злочинів у майбутньому [58]. Завдяки цьому практика сприяє дотриманню принципу, прийнятого як у законодавстві, так і в суспільстві, про те, що ніхто не має

отримувати вигоду від злочину. Фінансові розслідування потребують опрацювання значних масивів інформації, зокрема про рух банківськими рахунками грошових коштів. Будь-який запис, який так чи інакше залишає за собою паперовий слід тих чи інших дій з грошовими коштами, має важливе значення. Основним завданням фінансового розслідування є виявлення та документальне підтвердження руху грошових коштів під час учинення злочину. Наявність зв'язку між тим, звідки прийшли гроші, хто й коли їх отримує, де їх зберігають, може бути доказом злочинної діяльності. Фінансова інформація може також допомогти під час проведення паралельного розслідування предикатного злочину за допомогою: – визначення мотивів злочину, виявлення системи зв'язків з іншими учасниками та місцями; – з'ясування того, які ще використовувалися засоби, наприклад, телефони, транспорт та інші можливі речі, що стосуються кримінальної події; – визначення місцезнаходження та встановлення особи підозрюваних, свідків або жертв; – надання інформації про переміщення підозрюваних осіб (ініціативно, приховане використання фінансової інформації); – надання інформації з метою визначення того, хто є головним підозрюваним, з урахуванням того, що раніше це зробити не вдавалося; – розшуку осіб [58]. Для більшості злочинів відмивання злочинних доходів є просто супутнім явищем. Після того як злочинець отримує злочинний дохід, він зазвичай хоче будь-яким чином цим доходом скористатися. Уміння відстежити фінансовий слід дає змогу відтворити загальну картину, включаючи факти й обставини справи, у логічному й послідовному порядку. Паралельні розслідування спрямовані на те, щоб правоохоронні органи могли розкрити та виявити всіх учасників злочинної схеми. Паралельне фінансове розслідування здатне показати, як вибудовано кримінальну інфраструктуру, визначити ієрархію злочинних організацій. Інформація, результати кримінальної розвідки й докази, отримані під час проведення паралельних розслідувань, можуть використовуватися спільно. Відповідно, ресурси може бути розподілено таким чином, щоб уникнути дублювання функцій. Термін «кримінальна розвідка» в цьому контексті відображає роль розвідувальних органів, які займаються

питаннями національної безпеки, розшуку/арешту й конфіскації активів. Фінансове розслідування сприяє більш повному та комплексному розслідуванню предикатного злочину, адже передбачає демонстрування рівня життя підозрюваного, складання фінансового профілю особи. Це може бути непрямим доказом (за рішенням суду) того, що єдиним зрозумілим джерелом доходів є протиправна діяльність. Зазначене сприяє встановленню доказів, достатніх для того, щоб звинуватити підозрюваного як за статтею про відмивання грошей, так і за предикатний злочин. Таким чином буде створено базу для процедури арешту й конфіскації активів, яку може бути реалізовано за допомогою зіставлення та подання прямих або непрямих доказів. Необхідно розробити сучасну тактику й методику здійснення фінансових розслідувань, визначивши найбільш важливі складові та місце оперативно-розшукової діяльності в цьому процесі. Це може допомогти визначити структуру фінансового розслідування й слугуватиме своєрідними рекомендаціями для слідчих та оперативних працівників. Багатопрофільні або цільові групи. Під час проведення масштабних і складних фінансових розслідувань важливо зібрати багатопрофільну або цільову групу фахівців, що є передумовою забезпечення ефективного розслідування, передачі кримінального провадження до суду та здійснення конфіскації [58]. Слід розробити стратегічний підхід з питання внутрішньовідомчої та міжвідомчої взаємодії для того, щоб забезпечити обмін інформацією всередині відомства та між ними, а також із зарубіжними колегами. До багатопрофільних груп може бути включено різноманітних фахівців, зокрема слідчих з фінансових злочинів, фінансових аналітиків, фахівців у сфері бухгалтерії, фахівців з інформаційних технологій, управління активами, а також прокурорів. Експерти можуть бути відряджені або залучені з інших відомств, таких як Держфінмоніторинг, ДФС України, аудиторські агентства, генеральної прокуратури, або навіть залучені з приватного сектору. Зазначені фахівці повинні мати досвід і знання, необхідні для аналізу значних обсягів фінансової, банківської, ділової та бухгалтерської документації, включаючи безготівкові грошові перекази, фінансові виписки, митну й

податкову документацію. Обов'язковою є наявність у цих групах слідчих з досвідом роботи щодо збору ділової та фінансової інформації розвідувального характеру, виявлення складних злочинних схем, відстеження фінансового сліду, а також використання спеціальних заходів, таких як операції під прикриттям, перехоплення телефонних переговорів, отримання доступу до комп'ютерних файлів і застосування контрольованої поставки. Багатопрофільні групи мають також включати слідчих із кримінальних проваджень, які володіють необхідними знаннями та навичками щодо традиційних методів ведення досудового розслідування [58]. Прокурори також мають володіти аналогічними знаннями й досвідом для того, щоб якісно представити справу в суді. Після формування багатопрофільної групи вкрай важливо налагодити ефективну взаємодію між членами команди, а також усіма відомствами, залученими до роботи. Відсутність у відомстві або управлінні системи обміну інформацією (у тому числі оперативною) часто ускладнює комплексні фінансові розслідування. До кола механізмів, які сприяють внутрішньовідомчий та міжвідомчий взаємодії, належать: – упровадження системи обміну інформацією, коли всі слідчі підрозділи матимуть інформацію про раніше проведені або поточні розслідування щодо одних і тих самих осіб та/або організацій з метою уникнення дублювання, проведення дискусій, що стосуються розв'язання конфліктних ситуацій, і сприяння міжвідомчий обізнаності; – визначення правил і процедур, які сприятимуть обміну інформацією в межах існуючих внутрішньовідомчих та міжвідомчих форм взаємодії. Такі правила й процедури мають сприяти обміну інформацією на стратегічному рівні; – упровадження такого підходу, за допомогою якого, внутрішньовідомчі та міжвідомчі суперечності будуть вирішуватися виключно в інтересах слідства; – компетентним органам необхідно розглянути можливість підписання письмових угод, таких як меморандум про взаєморозуміння або аналогічних угод, що дасть змогу офіційно затвердити процес взаємодії. Доцільно розробити стратегію оптимізації взаємодії між державним і приватним секторами, яка не обмежуватиметься лише інформуванням про операції. Як

джерело фінансової інформації приватний сектор володіє корисною інформацією, зацікавлений у захисті своєї репутації, має навички й знання, що дають змогу йому аналізувати й обробляти інформацію. Крім цього, він перебуває в більш вигідному становищі, ніж правоохоронні органи. Забезпечення належного захисту інформації та права на недоторканність приватного життя також має бути частиною процесу інформаційного обміну, здійснюваного в межах правового поля, щоб більш ефективно виявити ті моменти, які можуть допомогти правоохоронним органам у проведенні фінансових розслідувань. Повернення активів. Успішна процедура повернення активів вимагає наявності комплексного плану дій, який буде включати низку важливих кроків і рішень. Компетентним органам належить зібрати й оцінити факти, вивчити матеріали, сформувати команду, визначити ключових союзників, зв'язатися із зарубіжними колегами (за наявності міжнародної складової), урахувати юридичні, практичні й оперативні тонкощі й забезпечити ефективний перебіг кримінального провадження. Окрім кримінальної конфіскації, також необхідно стратегічно оцінити інші варіанти дій, або навіть застосування адміністративних процедур. Однією з найбільших проблем, з якими доводиться мати справу під час проведення розслідувань у справах про повернення активів, є отримання доказів про те, що активи пов'язані зі злочинною діяльністю (конфіскація власності), або про те, що активи є доходом, отриманим від учиненого особою злочину (конфіскація коштів). Задля встановлення цього зв'язку слідчі та оперативні працівники мають шукати й відслідковувати активи до того моменту, доки не буде встановлено зв'язок зі злочином або не буде визначено місцезнаходження активів. Для того, щоб цього досягти, необхідно розглянути можливість створення спеціальних відділів із конфіскації, сформованих зі слідчих з фінансових злочинів і прокурорів. Вони мають на меті виявлення та розшук активів підлягають конфіскації. За умови реалізації такого підходу, слідчі з фінансових злочинів, які відповідають за розшук і конфіскацію активів, повинні почати тісно взаємодіяти зі своїми колегами під час проведення кримінального

переслідування [58]. Відсутність такої взаємодії може негативно позначитися на веденні кримінальної справи, що, відповідно, негативно позначиться на процедурі конфіскації. Необхідно впроваджувати механізми, які нададуть можливість компетентним органам ефективно розпоряджатися майном та за потреби – позбавлятися того майна, яке було заморожено, арештовано або конфісковано. Ці механізми слід застосовувати як щодо внутрішніх процедур, так і відносно запитів іноземних держав. Підрозділи з управління активами мають тісно взаємодіяти зі слідчими і прокурорами, що дасть змогу уникнути конфіскації активів, які надто дорогі або об'ємні з позиції змісту. Ще однією проблемою проведення розслідувань з метою повернення активів є відсутність централізованого контролю в умовах, коли кожна справа щодо повернення активів проходить через різні етапи в межах судової системи. Відсутність централізованого контролю над процесом може призвести до блокування роботи системи кримінального правосуддя. Унаслідок цього кожен етап процесу може стати ізольованим, розглядатися окремо, що може ускладнити координування всього процесу фінансового розслідування, арешту й конфіскації активів. З метою уникнення цих проблем слід використовувати можливості Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, можливість створення та використання національної бази даних повернення активів, у якій містилася б інформація про кожні справи повернення активів у межах усіх етапів його проходження через систему кримінального правосуддя. Це надасть можливість централізовано перевіряти й аналізувати інформацію з усіма зацікавленими сторонами із застосуванням на всіх етапах статистичної методології. Це також дасть змогу визначати проблеми, які гальмують процес, що, відповідно, забезпечить оперативне розв'язання таких проблем. Така база даних становить єдине джерело даних за минулі періоди, що стосуються повернення активів, використовується під час проведених розслідувань і сприяє ґрунтовнішому розумінню справи та співпраці між компетентними органами. Зазначена система зазвичай забезпечує більш високий рівень співпраці, що дає

змогу виявляти більшу кількість активів для арешту й проведення успішної конфіскації. Національна база даних також є важливим інструментом, оскільки підвищує ефективність процесу повернення активів і забезпечує комплексний підхід до проведення досудового й судового розслідувань. Важливим є забезпечення наявності належної, достовірної та своєчасної інформації про те, хто є кінцевим власником або хто контролює юридичних осіб. Ідеться, зокрема, про інформацію щодо трастів, заснованих за угодою сторін, у тому числі дані про засновника, довірену особу і вигодонабувачів. Така достовірна та своєчасна інформація є необхідною для фінансового розслідування. Складні фінансові розслідування за участі комерційних організацій вимагають залучення креативних і високопрофесійних слідчих. Отже, до розслідування складних справ цієї категорії необхідно залучати слідчих з фінансових злочинів, які мають відповідну освіту, є підготовленими та опанували на високому рівні знання щодо: – сутності діяльності комерційних організацій в усьому світі, зокрема стосовно того, як їх можна використати в протиправних цілях; – найбільш ефективних способів і методик ведення досудового розслідування, що дасть змогу проникнути за «корпоративну завісу»). З метою ефективного проведення фінансових розслідувань країни можуть розробляти й вести суспільно доступні реєстри, такі як реєстр юридичних осіб, земельний кадастр, реєстр некомерційних організацій. Якщо це можливо, такі реєстри мають бути централізовані, мати електронну форму та працювати в реальному часі таким чином, щоб вони регулярно оновлювалися і за ними можна було здійснювати пошук у будь-який час [58]. Така система дасть змогу слідчим з фінансових злочинів набагато швидше отримати доступ до необхідної інформації з метою виявлення, розшуку, заморожування та подальшої конфіскації активів. Для того, щоб допомогти компетентним органам отримати доступ до необхідної інформації під час проведення фінансових розслідувань, певний набір базової інформації щодо юридичних осіб має бути представлений у реєстрах юридичних осіб. Така вихідна інформація повинна легко перевірятися та не мати двозначного тлумачення. Там, де це можливо, заохочується перехід від

простої системи обліку даних і ведення реєстру підприємств до більш складних компонентів, які є частиною режиму протидії відмиванню грошей держави. Також рекомендується направляти більше ресурсів на підтримку реєстрів юридичних осіб для того, щоб базова інформація відповідала рекомендаціям. Доцільно використовувати компонент здійснення регулярної перевірки даних (навіть якщо цей компонент базується суто на застосуванні методу ранжування об'єктів за ключовими статистичними даними). Реєстри, у яких буде відображено параметри, які свідчать про можливість застосування відносно компаній, що не відповідають необхідним вимогам, штрафних санкцій або інших мір покарання, будуть давати більш точну інформацію. Таким чином, слідчі з фінансових правопорушень будуть мати безпосередній доступ до надійної та якісної інформації. Відмивання грошей і повернення активів зазвичай співіснують паралельно. Відмивання грошей є злочинною діяльністю, що вчиняється після вчинення правопорушення для того, щоб приховати справжнє походження, природу і право власності стосовно злочинних доходів. Водночас повернення активів – це дії слідчих органів або прокуратури, що мають на меті відстеження руху незаконних активів, вилучення їх у злочинців і повернення їх законному власникові. Таким чином, повернення активів є процесом, за допомогою якого ці доходи від злочинів ідентифіковано, вилучено, конфісковано та повернуто законним власникам (державі, державним підприємствам, приватним особам або приватним юридичним особам). Попри те, що кожен випадок повернення активів є унікальним, з огляду на загальні обставини його здійснення, можна виокремити чотири етапи цього процесу.

1. Дослідчий етап, під час якого слідство, отримавши інформацію про злочин та/або окремі факти щодо викрадених активів, накопичує додаткову інформацію для того, щоб перевірити справжність цієї інформації. У цьому процесі важливу роль відіграє фінансова розвідка, зокрема в контексті з'ясування попередньої інформації, необхідної для підтвердження факту крадіжки та руху активів, а також їхніх потенційних місць розташування.

Ключовим на цьому етапі є питанням про те, чи дійсно вчинено злочин і хто його вчинив.

2. Слідчий етап, у межах якого виявляють доходи від злочинів, визначають їхнє місце розташування та надалі заморожують. Свідчення про право власності цих активів підсумовують задля їх урахування під час підготовки постанови про конфіскацію. Це етап, на якому слідчі органи й прокуратура як запитуючої, так і запитуваної юрисдикції обирають відповідний інструментарій для досягнення бажаних результатів (наприклад, збір доказів, заморожування або арешт активів). Важливо усвідомлювати, що ця фаза стосується як оригінального злочину, так і заходів, вжитих для відмивання доходів, отриманих від предикатного злочину. Слідчий етап спрямований на те, щоб, по-перше, знайти і заморозити вкрадені кошти, а по-друге, встановити їхній зв'язок з учиненням протиправного діяння. Таким чином, на цьому етапі важливо зосередитися як на встановленні достатніх доказів щодо злочинності первинної дії, унаслідок якої було створено ці активи під питанням, а також на розкритті конкретних методів відмивання грошей, які було застосовано з боку злочинців для відмивання цих активів. Ключові питання, на які потрібно відповісти на цьому етапі, можна узагальнити таким чином: хто (окремі особи, компанії) залучений до вчинення злочину; яку шкоду було завдано внаслідок правопорушення, тобто що було вкрадено або які доходи від злочину було отримано; коли було вчинено злочин; де було вчинено протиправне діяння; куди переведено доходи від злочинів і де вони знаходяться зараз; чому винні вчинили цей злочин (мотивація); яким чином було вчинено злочин, зокрема набуто доходи від нього? [67]

3. Судовий етап, який відбувається після завершення розслідування, коли справу передають до суду. Цей етап передбачає судовий процес, після чого – винесення судового рішення проти осіб, зазначених у попередньому етапі. У разі, якщо обвинувачених засуджено, суд виносить остаточне рішення для юридичної конфіскації активів, які вони вкрали у зв'язку з учиненням ними кримінального злочину. Коли всі можливості для оскарження вичерпано, цей

етап знаменує перехід від фази «заморожених активів» до фази «конфіскованих активів». Щоб конфіскувати активи в юрисдикції (юрисдикціях), у якій їх було знайдено, судові органи запитуючої юрисдикції мають тісно співпрацювати з колегами, що гарантуватиме обрання відповідного напрямку дій (наприклад, виконання постанови про конфіскацію від запитуючої країни або отримання місцевої постанови про конфіскацію в запитуваній юрисдикції). Питання, що потребують відповіді на цьому етапі (зокрема від судових органів), стосуються того, чи було зібрано достатньо переконливі докази і чи було дотримано верховенство права на етапі розслідування.

4. Етап повернення відбувається тоді, коли власність повертають до законного власника і нею розпоряджаються належним чином (з урахуванням будь-яких міжнародних зобов'язань з обміну активами та права добросовісних третіх сторін). На цьому етапі зазвичай визначають обсяги активів, які слід повернути, та способи розпоряджання ними. Незалежно від того, наскільки високим є ступінь політичної волі, процес повернення викрадених активів не є надзвичайно складним і трудомістким. Процес повернення активів передбачає низку дій, які дають змогу простежити, накласти арешт, здійснити конфіскацію та повернення викрадених активів. Цей процес ускладнюється на кожному етапі процесу повернення активів не лише тому, що винні у вчиненні кримінальних злочинів намагаються приховати справжню природу, походження і право власності на викрадені активи за допомогою відмивання грошей, а й тому, що він вимагає активного спілкування і тісної координації між відповідними органами тих юрисдикцій, де кримінальні злочини було вчинено, а також їхніми зарубіжними колегами тих юрисдикцій, у межах яких докази або активи може бути знайдено. Адже досвідчені злочинці використовують низку стратегій для того, щоб приховати походження коштів і перетворити їх у різноманітні форми, щоб назвати лише деякі з них, наприклад, тверду валюту, електронні кошти, матеріальне і нематеріальне майно, корпоративні структури й акції. Вони передоють і поширюють ці активи через кордони кількох юрисдикцій під іменами кількох власників, що доє змогу

зоскувати спрвжню природу цих октивів то ускладнити відстеження, відслідковувоння і юридичне вилучення. Цей елемент у відмивонні грошей із золученням різномонітних юрисдикцій може особливо перешкоджоти зусиллям щодо повернення октивів, оскільки зумовлює появу бор'єрів, пов'язоних з перетином кордонів різних юрисдикцій, які воріюються, серед іншого, від потенційно суперечливих законодавчих і процедурних відмінностей до мовних невідповідностей. Це є ключовою причиною, з огляду на яку юрисдикції мають починоти октивно спілкуватися між собою на ронній стадії, починаючи з дослідчого етопу процесу повернення октивів (як зозначено вище). Без октивної співпроці в зозначеній сфері провоохоронцям буде вкрой складно розкрити схему відмивоння грошей. Водночас слід уроховувоти, що новіть коли держови дійсно ефективно співпроцюють, координація дій між держовоми через кордони може потребувати зонодто богото часу, що може довести злочинцям додаткові можливості перебувати на крок попереду від провоохоронців. Нерідко перешкоджоти зусиллям щодо повернення октивів може той фокт, коли, наприклад, людино, яко вчинило корупційні дії, померло або втекло від провосуддя. У відповідь на це богото юрисдикцій тепер мають ток звону процедуру винесення рішення про конфіскоцію без обвинувольного вироку: ці процедури ініціюють безпосередньо проти доходів, одержоних злочинним способом, а не проти особи, яко перебуває під слідством. Безпосереднім нослідком ініціювоння токих конфіскоцій є те, що рівень вимог стосовно докозової бази в спрві є нижчим порівняно з кримінольними провоодженнями, а токож немає потреби зосуджувоти злочинця [12]. З огляду на ці перешкоди, суть процесу повернення октивів полягоє в октивному спілкувонні то координації як всередині кроїни, ток і на міжнародному рівні. Жодних офіційних дій, які прямо чи опосередковано впливають на збір розвідувольної інформації, розслідувоння, кримінольне провоодження або судове рішення в спрві про повернення октивів не має бути прийнято поодинці будь-якою з устонов, що беруть учость у цій спрві, без попередньої консультації то обговорення ризиків і чинників пом'якшення нослідків зі

своїми ноціонольними то міжнародними портнероми. Це особливо слушним є в тих випадках, коли кроїни мають видоти обо прийняти зопит про взоємну провову допомогу. Повернення конфісковоних октивів моє прокитичне зночення. Зокремо, широко визноно, що відновлення викродених октивів може зобезпечити істотні ресурси для фінонсувоння держовних послуг то інвестицій в інфроструктуру й інші програми, спрямовоні на підвищення соціольно-економічного розвитку. Крім того, відновлення вкродених октивів постое як стримувольний фоктор для корупції, оскільки це суттєво підривое ключовий стимул для корупції – упровління вкроденими октивоми. Соме з цих причин вкрой вожливо, щоб усі зоціковлені сторони – держови, міжнародні оргонізоції, привотний сектор, зокремо фінонсові устонови, – усвідомлюволи свої функції, обов'язки то відповідольність щодо повернення викродених октивів, прогнули до співпроці в озноченій сфері [46]. Фінонсове розслідувоння передбочое зобезпечення збору, опроцювоння й онолізу всієї ноявної інформоції з метою здійснення кримінольного переслідувоння то вилучення злочинних доходів і зособів. Його головним зовдонням є ідентифікоція то документольно фіксоція переміщення коштів під час учинення злочинних діянь. Зв'язок між джерелом походження цих коштів то бенефіціороми, які отримувовли, зберіголи чи перекозуволи гроші, є ключовим докозом причетності до злочину. Тобто фінонсове розслідувоння можно визночити як процес, що здійснюється поролельно з основним кримінольним розслідувонням (незолежно від виду злочину – кіберзлочини, шохройство чи відмивоння грошей) і нодое можливість спеціольстом сконцентрувотися на роботі зі злочинними доходами й зособами. Фінонсові розслідувоння, які вимогоють зостосувоння спеціольних знонь і досвіду, често потребувають золучення експертів з інших устонов. У межах ноціонольної юрисдикції це питоння можно вирішити декількома способами: – створення об'єдної слідчої групи зо рішенням прокуроро, уповновоженого координувоти й розподіляти зовдоння; – золучення експертів з відслідковувоння то онолізу фінонсових тронзокцій (цю діяльність координує відповідний провоохоронний оргон); – виокремлення двох поролельних ліній

розслідування – пошуку злочинних активів то кримінольної складової із забезпеченням належної міжвідомчої співпраці. Незалежно від того, який варіант буде обрано, варто завжди враховувати специфіку фінансових розслідувань. Зокремо, ідеться про застосування вищих стандартів доказування порівняно з кримінольним провапорушенням (відмивання коштів). Доказування злочинного походження майна та доходів не потребує застосування принципу «за межами розумного доказування», на відміну від традиційних кримінальних розслідувань. Відслідковування активів, що, власне, є пошуком слідів, залишених у системі, постає важливим етапом будь-якого фінансового розслідування в межах визначення злочинного походження цих коштів або засобів учинення злочину. Під час розслідування злочинів цей процес є підготовчим і дає змогу зафіксувати безпосередньо об'єкт потенційного арешту чи вилучення. Відслідковування активів як аналітичний механізм працює за принципом індикації. Маркерами є так звані червоні прапорці, виявлення яких дає змогу встановити злочинне походження ідентифікованого майна чи доходів. Служба фінансової розвідки є одним із ключових партнерів, який доцільно залучати на етапі ідентифікації та відслідковування злочинних доходів і засобів, оскільки вона має право першочергового доступу до відповідної інформації та здійснює безперервний аналіз даних з метою профілактики використання злочинних схем для відмивання коштів і фінансування тероризму (наприклад, так звані звіти про сумнівні транзакції). У централізованих системах контроль за випуском і розподілом обмінних одиниць або ігрових ресурсів здійснюють через внутрішні канали (системні елементи, що функціонують за межами державних фінансових структур). Таким чином, доступність і цінність звітів про сумнівні транзакції, наданих адміністраторами таких систем, буде залежати від політики державного регулювання обігу цифрової валюти, зокрема від того, чи закріплені законодавчо зобов'язання адміністраторів щодо подання зазначеної звітності до служби фінансової розвідки. Проте ефективність міжвідомчої співпраці залежить не лише від оперативності обміну даними, а й від рівня

поінформованості правоохоронних структур про специфіку (структурну організацію, роль і повноваження) функціонування служби фінансової розвідки. Інформація та оперативні дані можуть бути отримані за допомогою видачі моніторингового ордеру чи ордеру на надання інформації. Моніторинговий ордер – це виданий компетентним органом наказ із вимогою щодо розкриття фінансовою установою уповноваженій особі інформації про операції, здійснені за конкретним рахунком, відкритим цією установою, або за рахунком, який належить вказаній в ордері особі. Такий наказ може визначати зобов'язання фінансової установи щодо інформування компетентних органів про транзакцію (під час спроби або одразу ж після її здійснення). Також моніторинговий ордер може зобов'язати фінансову установу утриматися від проведення чи завершення операції впродовж визначеного періоду. Згідно з чинним кримінально-процесуальним законодавством держав-учасниць ГУАМ, моніторингові ордери видають правоохоронні органи та служби фінансової розвідки (за винятком Азербайджану), уповноважені здійснювати моніторинг будь-якого сумнівного рахунку. Правові підстави таких повноважень закріплені спеціальним законодавством з боротьби з відмиванням грошей або законом про оперативно-розшукову діяльність. Підставою для видачі такого ордеру може бути запит іноземного компетентного органу, зокрема служби фінансової розвідки, результати внутрішнього аналізу, звіти про сумнівні транзакції (отримані від суб'єкта моніторингу), запит прокуратури. Ордер на надання інформації – це санкціонований судом наказ, що зобов'язує конкретну особу надати для перевірки уповноваженим представником документи, що мають пряму вказівку чи інформацію, яку можна використати для встановлення місцеперебування майна (об'єкта арешту чи конфіскації), або яка допоможе визначити вартість майна чи матеріальну вигоду, отриману обвинуваченим після вчинення ним злочинного діяння. Основним завданням таких ордерів є примусове надання зазначеною в них фізичною чи юридичною особою інформації/документів (копій) упродовж визначеного часу. Розкриття фінансових даних – це ще одна можливість для використання ордерів на

надання інформації в межах виявлення злочинних доходів і засобів. Обов'язковою вимогою для банківських та небанківських установ у питанні протидії відмиванню грошей є зберігання інформації про рахунки й діяльність власних клієнтів, яка може бути надана за запитом компетентних органів і використана під час пошуку відповідних активів. Одразу після виявлення злочинні доходи та засоби визначають як об'єкт арешту – взяття визначеного майна під контроль і здійснення повноважень володіння, розпорядження чи управління. Попри наявний досвід здійснення арешту й конфіскації електронних грошей чи рахунків (нематеріальні активи). Однією з основних проблем для правоохоронних органів є управління вилученими активами, переданими під контроль держави. Оскільки право власності на майно, яке підлягає конфіскації, належить початковому власнику, то будь-які операції з такими активами мають бути проведені з дотриманням законності. Фінансові розслідування часто виходять за межі національних кордонів, тому важливо забезпечити своєчасне використання компетентними органами можливостей формального та неофіційного міжнародного співробітництва під час слідчих дій. Встановлення контактів на початковому етапі дасть слідчим змогу засвоїти особливості іноземної правової системи, проблематику процесу отримання додаткової інформації та формування загальної стратегії розслідування. Міжнародне співробітництво постає важливим елементом фінансових розслідувань. Тому застосування наявних механізмів встановлення такого співробітництва має бути максимально ефективним та оперативним з огляду на волатильність, притаманну електронним доказам і слідам злочинної діяльності у віртуальному просторі. Зокрема, ідеться про: – співробітництво через міжнародні мережі, створені для виявлення злочинних доходів, серед яких: Камденська міжвідомча мережа з повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR), яка є результатом партнерства між Світовим банком та Управлінням ООН з наркотиків та злочинності, а також спеціалізовані мережі з повернення активів (Глобальна мережа координаторів повернення активів – спільний StAR та Інтерпол); – використання механізмів

співробітництва між органами поліції (контактні центри 24/7, G8 – мережа підрозділів з розслідування інформаційних злочинів та національні бюро Інтерпол) з метою отримання оперативних даних, виконання запитів щодо забезпечення збереження інформації тощо для мінімізації бюрократичного перевантаження в межах стандартної процедури надання взаємної правової допомоги; – встановлення через Держфінмоніторинг контактів з аналогічними іноземними відомствами з поданням запитів через захищений канал Egmont Secure Web; – використання формальних процедур обміну інформацією з Центральним органом (прокуратурою) – механізм обміну запитами в межах взаємної правової допомоги.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи наведені у третьому розділі положення та обґрунтування щодо стратегічних напрямів побудови ефективної системи фінансових розслідувань приходимо до таких висновків та узагальнень:

По-перше, досвід розвинених держав світу свідчить, що існують чотири основні організаційні моделі розподілу повноважень між фіскальними та контролюючими органами по боротьбі з податковими злочинами: 1) фіскальна служба відповідає за керівництво і проведення розслідувань; 2) фіскальна служба відповідає за проведення розслідувань під керівництвом генерального прокурора; 3) спеціалізований орган що не входить до фіскальної служби, однак знаходиться під наглядом Міністерства фінансів і відповідає за проведення розслідувань; 4) поліція або прокуратура відповідають за проведення розслідувань.

По-друге, в Україні найбільш доцільним, на наш погляд, є створення якісно нового державного органу, який би здійснював в повному обсязі функції щодо виявлення та розкриття правопорушень (злочинів) у фінансовій системі держави. До предмета відання такого державного органу варто було б віднести,

крім завдань, пов'язаних з протидією злочинам у фіскальній сфері, також виявлення, припинення та розкриття злочинних діянь у сфері витрачання коштів державного і місцевих бюджетів та позабюджетних фондів. Це дозволило б вирішувати задачу протидії фінансовій злочинності комплексно.

По-третє, з метою ефективного проведення фінансових розслідувань країни можуть розробляти й вести суспільно доступні реєстри, такі як реєстр юридичних осіб, земельний кадастр, реєстр некомерційних організацій. Якщо це можливо, такі реєстри мають бути централізовані, мати електронну форму та працювати в реальному часі таким чином, щоб вони регулярно оновлювалися і за ними можна було здійснювати пошук у будь-який час. Така система дасть змогу слідчим з фінансових злочинів набагато швидше отримати доступ до необхідної інформації з метою виявлення, розшуку, заморожування та подальшої конфіскації активів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі проведено теоретичне узагальнення концептуальних підходів, організаційно-правових аспектів та сучасних теорій фінансових розслідувань у контексті світової фінансової думки, проведено комплексний емпіричний аналіз основних тенденцій формування та особливостей злочинних технологій збагачення в Україні та методів боротьби з цим явищем, що послужило вихідною теоретико-аналітичною базою нового вирішення важливої та актуальної науково-практичної задачі, яка б відповідала національним інтересам і сприяла би стабілізації та економічній безпеці України. Основні науково-теоретичні та практичні результати дослідження полягають у наступному:

1. У роботі встановлено, сучасні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні пов'язані з високою активністю організованої злочинності. У зв'язку з прискореним розвитком фінансової системи, технологічним удосконаленням здійснення фінансових операцій, проникненням у національну економіку транснаціональної злочинності, проблема запобігання та протидії економічній злочинності набуває глобального характеру. Адже економічне зростання сучасного суспільства нерозривно пов'язане із запобіганням різноманітним загрозам, які особливо набувають поширення в період реформування економічної системи. З метою виявлення та розслідування економічних злочинів постає необхідність у всебічному й структурованому дослідженні деструктивних процесів, які виникають у сфері економічної діяльності під впливом кримінальних правопорушень.

2. У процесі фінансових розслідувань з метою виявлення та встановлення обставин здійснення протиправних дій у сфері економіки та фінансів потрібні спеціальні економічні знання з урахуванням галузевої спеціалізації (економічний та фінансовий аналіз, бухгалтерський облік, корпоративні, державні та муніципальні фінанси, податкове право, банківська справа, ринок цінних паперів, страхування та ін.). При цьому важливо знати як

нормальний протікання економічних процесів, так і відхилення від цих процесів, незвичайних угод, фальсифікацій бухгалтерської (фінансової) звітності.

3. Досліджено, що методи фінансових розслідувань істотно відрізняються від техніки і процедур, що реалізуються в ході заходів фінансового контролю. Алгоритм їх застосування має специфічний характер, тобто рух йде від аналізу (виявлення ознак сумнівної діяльності в першу чергу шляхом аналізу фінансової звітності (або) руху фінансових ресурсів) до документального контролю – виходу на конкретні документи (первинні облікові документи, реєстри синтетичного і аналітичного обліку), що містять відомості про злочин.. Шляхом дослідження цих операцій фіксуються характеристики злочинної діяльності: факт фінансування або отримання доходу, його легалізації, механізм здійснення, фінансові наслідки.

4. Недостатній рівень використання електронних даних в документообігу не дозволяє розвивати автоматизовані аналітичні інформаційні системи, які відіграють вкрай важливу роль у протидії злочинності. Переважна кількість злочинів, що мають фінансову складову, виявляється сьогодні без участі фінансової розвідки. З'ясовано, що дослідження фінансової інформації на стадії виявлення злочину проводяться в трьох типових ситуаціях: 1) після отримання оперативної інформації про конкретні факти злочинної діяльності; 2) в рамках заходів фінансового контролю, в ході яких виявляються ознаки злочину; 3) у вигляді цілеспрямованого аналізу з виявлення ознак злочинної діяльності. Саме третя типова ситуація має високу ступінь ефективності і за умови налагодженого взаємодії між аналітичними і оперативними підрозділами виступає одним з найпотужніших інструментів у виявленні та подальшому розслідуванні злочинів. Однак спеціалізовані аналітичні підрозділи, орієнтовані на аналіз фінансової інформації з метою виявлення злочинів, в даний час в правоохоронних органах відсутні.

5. Дослідження показали, що існує ряд факторів, які впливають на організацію і методичне забезпечення проведення економічних досліджень і на стадії розслідування злочинів. До ключових з них відносяться:

– неможливість системного використання при виробництві експертиз електронних даних про фінансово-господарської діяльності економічних суб'єктів;

– виробництво судово-економічних експертиз співробітниками підрозділів документальних перевірок та ревізій ОВС Росії;

– використання значною кількістю недержавних судових експертів методик, неприпустимих для застосування в судочинстві.

Для усунення впливу виділених чинників пропонується використовувати передовий зарубіжний досвід організації економічних досліджень з урахуванням вітчизняних реалій. У магістерській роботі механізм фінансових розслідувань розглянуто як сукупність прийомів, способів, методик і організаційних форм, що забезпечують діяльність спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів по дослідженню фінансової інформації з метою виявлення і розслідування злочинів. Такий механізм заснований на застосуванні в діяльності правоохоронних органів методик, що враховують закономірності відображення злочинної діяльності у фінансовій інформації, а також впровадженні в цю діяльність організаційної структури, що дозволяє використовувати бази фінансових даних і забезпечує оперативний обмін інформацією між оперативними, слідчими і експертно-криміналістичними підрозділами.

6. Аргументовано, що організаційна структура повинна забезпечувати вирішення наступних завдань:

1) оперативно отримати і (або) виявити необхідну фінансову інформацію, що містить відомості про злочинну діяльність;

2) провести дослідження фінансової інформації з урахуванням вимог кримінального судочинства;

3) інтегрувати результати дослідження в процес виявлення і розслідування злочину.

7. Для підвищення ефективності правоохоронних органів пропонується внести зміни до чинної організаційну структуру Державного фінансового моніторингу. Дані зміни пропонується проводити в два основних етапи. На першому етапі підрозділи документальних перевірок доцільно поєднати з лінією судово-економічних експертиз на базі експертно-криміналістичних підрозділів. Дані підрозділи виконуватимуть весь спектр економічних досліджень на стадіях виявлення і розслідування злочинів на основі встановлених єдиних критеріїв, допустимих для використання в кримінальному судочинстві. Такі заходи сприятимуть усуненню раніше виділених організаційних проблем, підвищить результативність оперативно-розшукової діяльності, дадуть можливість скоротити кількість кримінальних справ, що відправляються на розслідування, або припиняються, в зв'язку з відсутністю складу злочину.

8. Фінансові розслідування часто виходять за межі національних кордонів, тому важливо забезпечити своєчасне використання компетентними органами можливостей формального та неофіційного міжнародного співробітництва під час слідчих дій. Співробітництво через міжнародні мережі, створені для виявлення злочинних доходів, серед яких: Камденська міжвідомча мережа з повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR), а також спеціалізовані мережі з повернення активів (Глобальна мережа координаторів повернення активів – спільний StAR та Інтерпол); – використання механізмів співробітництва між органами поліції (контактні центри, мережа підрозділів з розслідування інформаційних злочинів та національні бюро Інтерпол) з метою отримання оперативних даних, виконання запитів щодо забезпечення збереження інформації тощо для мінімізації бюрократичного перевантаження в межах стандартної процедури надання взаємної правової допомоги; – встановлення через Держфінмоніторинг контактів з аналогічними іноземними відомствами з поданням запитів через

захищений канал Egmont Secure Web; – використання формальних процедур обміну інформацією з Центральним органом (прокуратурою) – механізм обміну запитами в межах взаємної правової допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрійченко Ж. О. Сучасний стан та перспективи імплементації в Україні міжнародних стандартів із протидії відмивання доходів та фінансуванню тероризму // Розвиток ринків фінансових послуг в умовах європейської інтеграції : монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків : Ексклюзив, 2014. – С. 170 – 179.
2. Андрійченко Ж. О. Міжнародні рекомендації з національної оцінки ризиків у сфері ПВД/ФТ / Ж. О. Андрійченко // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : збірник матеріалів Третьої Всеукраїнської науковопрактичної конференції. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2013. – С. 13 – 18.
3. Буткевич С. А. Фінансовий моніторинг в Україні: правова природа та перспективи розвитку / С. А. Буткевич // Юридична Україна. – 2012. – №4. – 2012. – С. 43 – 49.
4. Буткевич С. А. Фінансовий моніторинг: зарубіжний досвід та українська модель: монографія / С. А. Буткевич. – Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2012. – 313 с.
5. Буткевич С. А. Міжнародно–правове регулювання боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом / С. А. Буткевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/226-admin-pravo/14532-2011-01-18-03-45-59.html>.
6. Внукова Н. М. Фінансовий моніторинг : навч. посіб. / Н. М. Внукова, Ж. О. Андрійченко. – Харків: Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2013. – 204 с. 5. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навч. посіб. / С. Б. Єгоричева. – Київ : Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.
7. Внукова Н. М. Концептуальні основи розвитку системи фінансового моніторингу за міжнародними стандартами / Н. М.Внукова // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : збірник матеріалів III Всеукраїнської науковопрактичної конференції. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2013. – С. 79 – 84.
8. Головка А. Т. Фінансовий моніторинг для небанківських фінансових установ / А. Т. Головка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http :](http://)

//forinsurer.com/public/04/06/03/1251.

9. Давиденко Д. О. Обов'язковий фінансовий моніторинг операцій на ринку житлової нерухомості / Д. О. Давиденко // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Харків : Ексклюзив, 2016. – С. 58 – 69.
10. Деякі питання Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. N 299 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – С. 156.
11. Деякі питання організації фінансового моніторингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. N 552 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 64. – С. 280.
12. Єфименко Т. І. Розвиток національної системи фінансового моніторингу : монографія / С. С. Гасанов, О. Є. Користін, О. О. Глущенко та ін. / Держ. навч.-наук. установа "Акад. фін. упр.". – Київ : ДННУ "Акад. фін. упр.", 2013. – 378 с.
13. Жубрин Р. В. Противодействие легализации преступных доходов (зарубежный и российский опыт) : монография / Р. В. Жубрин. – Москва : АПКиППРО, 2010. – 316 с.
14. Звіт FATF "Відмивання доходів через фізичне переміщення готівки" за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fatfgafi.org/publications/methodsandtrends/documents/ml-through>. Звіт з проведення національної оцінки ризиків у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_
15. Карапетян О. Білінський В. Злочинні технології збагачення з використанням криптовалют та особливості їх розслідування / О.Карапетян, В. Білінський // Актуальні проблеми правознавства. – 2018. – Вип. 2. – С. 115-120.
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – С. 1122.
17. Користін О. Є. Фінансовий моніторинг у сфері страхової діяльності як

- інститут економічної безпеки України : монографія / О. Є. Користін, Ю. Р. Гавдьо, Д. В. Кіріка. – Київ: Друкарня Діапринт, 2012. – 303 с.
18. Кримінальний кодекс України (текст надруковано за Офіційним вісником України. – 2001. – № 21. – Ст. 920). – Харків: Фоліо, 2006. – 382 с.
  19. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 лют. 2018 р. : (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. – 404 с. – (Кодекси України)
  20. Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: Наказ Міністерства фінансів України від 8 липня 2016 р. № 584 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 63. – С. 34.
  21. Критерії, за якими Міністерством фінансів України оцінюється рівень ризику суб'єкта первинного фінансового моніторингу бути використаним з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Наказ Міністерства фінансів України від 26 січня 2016 р. № 17 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 30. – С. 269.
  22. Критерії, за якими оцінюється рівень ризику для суб'єктів первинного фінансового моніторингу державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Нацкомфінпослуг: Розпорядження Нацкомфінпослуг від 13 жовтня 2015 № 2481 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 90. – С. 264.
  23. Критерії, за якими оцінюється рівень ризику суб'єкта первинного фінансового моніторингу бути використаним з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Наказ Міністерства фінансів України від 26 січня 2016 р. № 18 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 30. – С. 272.
  24. Критерії, за якими оцінюється рівень ризику суб'єкта первинного фінансового моніторингу бути використаним з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Наказ Міністерства юстиції України від 6 жовтня 2015 № 1899/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 84. – С. 516.

25. Ніпіаліді О. Перспективи створення служби фінансових розслідувань: українські реалії та зарубіжний досвід / О. Ніпіаліді // Актуальні проблеми правознавства – Випуск 3(11). – 2017.
26. Науково-практичний коментар до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" / А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, С. С. Бичкова та ін. – Київ : Ваіте, 2015. – 816 с.
27. Некрасов В. А. Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (оперативно-розшуковий аспект): навч.-практ. посіб. / В. А. Некрасов, Л. В. Борець, С. Ю. Мироненко. – Київ: Видавничий дім "Скіф", КНТ, 2008. – 88 с.
28. Основи фінансового моніторингу фінансових послуг : навч. посіб. / під ред. Н. М. Внукової. – Київ: КНТ, 2009. – 135 с.
29. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702 (зі змінами та доповненнями) // (Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 39. – ст. 2057.
30. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року № 537 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 62. – С. 109.
31. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Національного банку України від 26 червня 2015 № 417 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 62. – С. 146.
32. Положення про здійснення фінансового моніторингу професійними учасниками ринку цінних паперів : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17 березня 2016 р. N 309 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 34. – С. 135.
33. Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 р. N 999/5 // Офіційний вісник України. –

2015. – № 52. – С. 518.
34. Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Державна служба фінансового моніторингу України : Наказ Міністерства фінансів України від 23 липня 2015 р. № 662 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 68. – С.170.
  35. Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами: Розпорядження Державної Комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 05.08.2003 р. № 25 (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 74. – С. 104.
  36. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1070/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 94. – С. 41.
  37. Порядок доведення до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції : Наказ Міністерства фінансів України від 5 травня 2016 р. № 475 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 44. – С. 59.
  38. Порядок електронної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу : Наказ Міністерства фінансів України від 24 грудня 2015 р. № 1085 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 6. – С. 82.
  39. Порядок надання державними органами та органами місцевого самоврядування, державними реєстраторами інформації про фінансові операції на запит до Державної служби фінансового моніторингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 708 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 76. – С. 270.
  40. Порядок надання державними органами, державними реєстраторами на запит суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. N 693 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 74. – С. 72.
  41. Порядок подання інформації для взяття на облік суб'єктів первинного

- фінансового моніторингу, виявлення та реєстрації, а також подання суб'єктами первинного фінансового моніторингу Державній службі фінансового моніторингу інформації про фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, іншої інформації, що може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи розповсюдження зброї масового знищення: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 552 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 64. – С. 280.
42. Порядок подання суб'єктами господарювання, підприємствами, установами та організаціями, що не є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, інформації на запит Державної служби фінансового моніторингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 411 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 50. – С. 56.
43. Порядок формування облікового ідентифікатора та надання довідки про обліковий ідентифікатор та форми такої довідки: Наказ Міністерства фінансів України від 8 червня 2015 р. № 542 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 52. – С. 331.
44. Правові та методичні засади протидії легалізації "брудних" коштів на фінансовому ринку України // Фінансовий ринок України. – 2006. – № 8 (34). – С. 13 – 16.
45. Принципи опрацювання одержаної від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, та критеріїв аналізу таких операцій : Наказ Міністерства фінансів України від 10 березня 2015 р. № 306 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 27. – С. 50.
46. Приходько О. Боротьба з відмиванням грошей: європейський досвід для України / О. Приходько // Дзеркало тижня. – № 49 (678) 22 – 28 грудня 2007 р. 45. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2001. – № 1. – Том 1. – С. 1.
47. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 30 квітня 2003 р. № 638-IV (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – 180 ст.

48. Про визначення критеріїв, за якими оцінюється ризик суб'єкта первинного фінансового моніторингу – професійного учасника фондового ринку (ринку цінних паперів) бути використаним для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення : Рішення НКЦПФР від 31 травня 2016 р. № 617 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 50. – С. 173.
49. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 51. – С. 292.
50. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – С. 3186.
51. Про затвердження форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та інструкції щодо їх заповнення : Наказ Міністерства фінансів України від 29 січня 2016 р. N 24 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 22. – С. 179.
52. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 1999. – № 24. – С. 2.
53. Про порядок визначення держав (територій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що провадять діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2015 р. № 510 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 59. – С. 47.
54. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28 серпня 2001 р. № 1124 IV // Офіційний вісник України. – 2001. – № 35. – С. 157.
55. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – С. 82.
56. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р.

- № 3480-IV (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2006. – № 13. – С. 61. 56. Романченко О. Міжнародний тероризм як об'єкт фінансового моніторингу / О. Романченко // Фінансовий ринок України. – 2006. – №10(36). – С. 26 – 31.
57. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1407-р // Офіційний вісник України. – 2016. – № 3. – С. 301.
58. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення – Рекомендації FATF 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&art_id=9871&lang=uk.
59. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. – Режим доступу : <http://www.sdfm.gov.ua/>.
60. Про боротьбу з фінансуванням тероризму: Конвенція ООН від 9 грудня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
61. Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин : Конвенція ООН від 20 грудня 1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
62. Про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму : Конвенція Ради Європи від 16 травня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
63. Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Конвенція Ради Європи ETS №141 від 8 листопада 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
64. Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму : Директива Європейського Парламенту та Ради 2005/60/ЄС від 26 жовтня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
65. Про національну безпеку України [Електронний ресурс]: Закон України від 8

- липня 2018 року № №8068 // Верховна Рада України. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
66. Проти корупції: Конвенція ООН від 31 жовтня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>.
  67. Проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція ООН від 15 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.
  68. Статистика МВС України : Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>.
  69. Типології Держфінмоніторингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&lang=uk.
  70. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2016, 2015, 2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&art_id=24631&lang=uk
  71. Типологічні звіти ЕАГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurasiangroup.org/typology_reports.php.
  72. Харко Д. М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України / Д. М. Харко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v55/119.pdf>
  73. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing [Electronic resource]. – Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>.
  74. Suspicious Activity Report Review [Electronic resource]. – Access mode : www.fbi.gov/.
  75. The financial services sector in Europe. Regulatory investigation and enforcement issues in Germany. Freshfields Bruckhaus Deringer [Electronic resource]. – Access mode : www.freshfields.com/.